

INDEX

1.- Introducció	2
2.- Situació geogràfica i context geològic	3
3.- Context històric	7
4.- Antecedents	14
5.- Metodologia	28
6.- Treballs realitzats i resultats obtinguts	30
7.- Conclusions	35
8.- Bibliografia	38
- Planimetria	41
- Fitxes de registre de les unitats estratigràfiques	54
- Inventari fotogràfic	59

1.- INTRODUCCIÓ

El present informe fa referència a la intervenció arqueològica preventiva realitzada al carrer Coronel Monasterio 6-16 (Barcelona, el Barcelonès).

Els treballs van ésser desenvolupats sota la direcció de l'arqueòleg Daniel Giner Iranzo (CODEX – Arqueologia i Patrimoni) entre els dies 10 i 15 d'octubre de 2007, d'acord amb la resolució del Director General de Patrimoni Cultural que autoritzà la intervenció amb l'expedient 437 K121 NB.

Aquests treballs han estat encarregats i finançats pel Taller Escola de Barcelona, amb motiu del projecte d'ampliació de les seves instal·lacions, i s'han dut a terme seguint el projecte d'intervenció arqueològica del Museu d'Història de la Ciutat i sota la supervisió de l'Àrea de Coneixement i Recerca de la Direcció General de Patrimoni Cultural de la Generalitat de Catalunya.

L'objectiu era la comprovació de la conservació de restes arqueològiques i, en cas positiu, establir les mesures d'actuació adients.

2.- SITUACIÓ GEOGRÀFICA I CONTEXT GEOLÒGIC

L'àmbit d'aquesta intervenció es situa al carrer Coronel Monasterio 6-16, al districte de Sant Andreu a la ciutat de Barcelona (comarca del Barcelonès), en una zona de transició entre el teixit urbà del casc antic de Sant Andreu i l'àrea de nou desenvolupament de La Sagrera. Cap a l'est limita amb el nou parc resultat del cobriment de les vies del futur TGV mentre que el carrer Andana de l'Estació connecta directament amb el nus de la Trinitat. La façana oest, es situa davant del carrer Coronel Monasterio, s'enfronta a un solar desocupat, pendent de desenvolupament urbanístic, on es situaven les antigues Casernes Militars de Sant Andreu, recentment enderrocades. La parcel·la objecte d'aquest estudi està actualment desocupada, presenta una topografia amb pendent nord – sud, amb una diferència de cota d'entre 1 i 6 metres entre els carrers Coronel Monasterio i Andana de l'Estació, i s'estén entre unes cotes en torn als 27 msnm a la banda oest i entre 22 i 23 msnm a la banda est.

Les seves coordenades topogràfiques UTM ED-50 Huso 31 són X: 432731 Y: 4588502, o el que és el mateix 41° 26' 40" N de latitud i 2° 11' 41" E de longitud.

Ortofoto del solar
objecte de la
intervenció.

El relleu de la parcel·la presenta les traces de l'antic Rec comtal així com de camins i horts posteriors. El solar és cobert per vegetació espontània variada més o menys densa, amb alguns plataners de grandària considerable i també fruiters, possiblement restes d'antics horts.

El sòl té una forma de trapezi, amb una façana principal de 163 metres al carrer Coronel Monasterio i una llargada, a la cara est, paral·lela al carrer Andana de l'Estació de 189 metres. La superfície total és de 12.093 m².

El barri de Sant Andreu és resultat de l'annexió per la ciutat de Barcelona de l'antic terme municipal de Sant Andreu de Palomar al 1897 que s'estenia per un ampli sector al nord de la ciutat, al peu de la serra de Collserola fins prop de la riba dreta del Besòs (una franja a la vora del riu fou del veí terme de Santa Coloma de Gramenet fins el 1945; des d'aleshores el riu marca aquí el límit nord-est de Sant Andreu i de Barcelona).

Actualment es dóna el nom de barri de Sant Andreu de Palomar al sector delimitat per la Meridiana i la línia del tren de Barcelona a Granollers i Portbou (on hi ha l'estació de Sant Andreu), de llevant a ponent, i entre el passeig de Santa Coloma i el passeig de Fabra i Puig (antiga Rambla) continuat per la riera d'Horta, de nord a sud, que conté com a centre l'antic nucli rural.

El Barcelonès, format per cinc municipis amb Barcelona com a capital, té una superfície comarcal de 143,07 km², molt per davall territorialment de qualsevol altra comarca catalana. Des del punt de vista demogràfic, el Barcelonès, segons el cens del 1991, té 2.302.137 habitants, amb una densitat de 16.091 hab/km², segons el qual li correspon, a ella sola, el 38% de tot el poblament català. Comprèn el territori estès entre la Mediterrània i la Serralada Litoral, en el tram conegut per serra de Collserola, o sigui entre els estrets de Martorell i de Montcada, per on els rius Llobregat i Besòs, respectivament, s'encaminen finalment a la mar.

Des del punt de vista de la morfologia, és fàcil d'identificar, al Barcelonès, dues grans unitats: la serra de Collserola i el Pla de Barcelona, tot i que convé veure, en cadascuna d'aquestes unitats, diverses particularitats.

El Pla de Barcelona, obert al mar, limitat per la Serralada i, a migjorn, per la falla que segueix, ran de mar, des de Garraf i el Turó de Montjuïc (173 m), que és el punt més elevat, pels turons dels Ollers, del Tàber, de les Falzies, de la Bota, etc., fins al turó de Montgat, més enllà del Besòs.

La falla, originada al moment de la fractura del Massís Catalano-balear, dibuixa el que, a grans trets, havia de ser la costa catalana. La falla també és visible terra endins, en el pla. Si aquest va baixant suaument i d'una manera regular des de Collserola, en el punt de contacte entre la ciutat vella i l'Eixample es produeix una ruptura de continuïtat, amb la presència d'un salt o esglaó d'uns vint metres, clarament visible en la morfologia urbana. De l'esglaó cap a mar ja no hi ha sòcol de llicorella ni de granit, sinó un mantell al·luvial format per les aportacions de les rieres, dels torrents, dels deltes dels rius veïns i del corrent litoral.

Així, al Pla es poden distingir tres sectors: el pla inclinat, recobert per una heterogènia coberta sedimentaria; el pla de baix ocupa el sector comprès entre l'esglaó abans mencionat i la mar, on dominen materials al·luvials més fins aportats per rieres, torrents i les aigües d'escorrentiu que baixen de la serra i, també, pels corrents marins. Els turons de ran de mar es formaren en plegar-se els dipòsits marins que, en el Miocè i el Pliocè, s'havien sedimentat sobre el sòcol paleozoic.

Des de l'època romana ençà, la costa del Pla de Barcelona ha anat guanyant terreny a la mar, sobretot a causa dels arrossegaments del Besòs, que s'han afegit als que porta el corrent marí tangencial a la costa, el qual erosiona constantment les terres del Maresme.

La inclinació del Pla orientà clarament la xarxa hidrogràfica, que es fixà, finalment, en funció, també, d'un nivell de base divers. El resultat es que es poden agrupar les dites rieres del Barcelonès en tres grans conjunts: un sector central, un altre a l'est dels serrats menors i un altre que dirigeix les aigües cap al sud-oest de Montjuïc.

El sector del nord, on es troba situat el barri de Sant Andreu, comprèn dues parts ben clares. Una la dels torrents que porten les seves aigües directament al Besòs i, al llarg dels segles, han contribuït a formar el delta d'aquest riu. Són el torrent d'en Campanyà, el torrent de Pujolet o d'en Claris, el torrent de Sant Andreu (de tanta importància en la fixació de les comunicacions antigues), el torrent de Parellada, que baixa del Forat del Vent i del turó de la Peira, el torrent de l'Estalella, etc. Però, sobretot, aquest sector del nord de la ciutat és presidit per la riera d'Horta.

3.- CONTEXT HISTÒRIC

No hi ha proves directes de la presència de l'home del paleolític a la zona del pla litoral corresponent a la comarca del Barcelonès.

Al V mil·lenni aC., en iniciar-se el període neolític, el Barcelonès queda inscrit en el mateix marc geogràfic i cultural per les restes documentades al Baix Llobregat i el Maresme, amb la primera ocupació més o menys prolongada d'algunes coves. El neolític final, entre la fi del IV mil·lenni i la primera meitat del III, es quan s'estableixen en el pla nodrits grups d'agricultors coneguts pel ritu funerari dels sepulcres de fosa. Concretament, a la zona de Sant Andreu trobem diferents proves d'aquesta cultura com fons de cabanes circulars (estació de Sant Andreu Comtal o de Can Nyau), estris de sílex al carrer de Rovira i Virgili, dipòsits ceràmics (camp de futbol del triangle ferroviari, del Pont de Fusta) o l'assentament a la cruïlla dels carrers Aragó, Bilbao i Camí de la Verneda.

Al segon mil·lenni aC. es desenvolupa la cultura del vas campaniforme i s'introdueixen les tècniques de la metal·lúrgia del coure i del bronze. Canvia el ritu funerari passant a ésser col·lectius, ja fos en fossa o en coves. També es desenvolupa una cultura definida pel tipus d'enterrament, la cultura dolmènica, que seria representada per un hipotètic dolmen al Camp de l'Arpa.

El primer habitatge del Barcelonès és possiblement ja de l'edat del bronze, amb poblats de cabanes circulars com les del bronze mitjà documentades a Can Casanoves (darrere de l'Hospital de Sant Pau). El tipus d'enterrament ha estat recentment documentat a les excavacions del Mercat de Santa Caterina, amb inhumacions en fosses.

A la fi del segon mil·lenni i durant els primers segles del primer, grups indoeuropeus travessen el passos pirinencs i penetren a Catalunya on creen els primers nuclis de caràcter urbà, amb una nova forma d'enterrament, la incineració enfront la inhumació que mantenien els indígenes. Són conegudes en àrees pròximes a Barcelona diverses necròpolis. Pròpiament, a Barcelona, només hi ha restes del que podia haver estat un poblat a la confluència dels carrers de Lisboa, de Porto i del Marqués de Castellbell.

Sobre aquesta població del ferro inicial incidí, mitjançant els contactes comercials, els colonitzadors fenicis i grecs. Anirà transformant-se per desenvolupar la cultura ibèrica entre els segles VI i II aC. El Barcelonès formava part de l'àrea geogràfica que va habitar el grup ibèric dels laietans. Aquest poble va viure en poblats amb o sense muralles, construïts sobre les muntanyes que dominaven el pla i tot el seu entorn (Montjuïc, turó de la Rovira, Santa Creu d'Olorda, Puig Castellar, la muntanya Pelada, Les Maletes, Mas Boscà, turó del Putxet, Monterols, turó de la Peira i Ca Don Joan a Horta). Al pla, el poblament seria per petits nuclis especialitzats en la producció agrària i ramadera sota control dels poblats dels voltants.

A Sant Andreu trobem dipòsits de materials iberorromans als jaciments del Pont de la Fusta i al carrer Cardenal Tedeschini.

D'ençà de finals del segle III aC, la presència romana a la Península Ibèrica incidí en la transformació de les estructures socials, econòmiques, polítiques i culturals indígenes, les quals adaptaren formes romanes, fenomen que coneixem amb el nom de romanització. Els poblats ibèrics del Pla de Barcelona començaren a ser abandonats i es repoblaren les zones baixes, per causa, molt probablement de l'interès de Roma per mantenir un control efectiu sobre aquelles poblacions.

Amb la fundació de la colònia de *Barcino*, a finals del segle I aC en època d'August, l'evolució de l'àrea de Sant Andreu anirà, a partir d'aquest moments,

estretament lligada a la que seguirà la mateixa ciutat de Barcelona. Com va assenyalar M. Tarradell¹, cal remarcar la vinculació estructural entre la ciutat romana i el seu entorn rural (*ager*); una vinculació fonamentada en la centuriació: mitjançant aquest procediment els eixos principals d'una ciutat (el *cardo* i el *decumanus*) es perllonguen cap a l'espai rural, tot dividint les terres en parcel·les (*actus*). Aquesta divisió territorial del Pla de Barcelona a l'època romana ha estat ben estudiada per J.M. Palet² que estableix un mòdul de 15 per 15 *actus* que configura *centuriae* de 112'5 *iugera*, a partir d'una malla teòrica formada per quadrats d'uns 532 metres de costat aproximadament, detectant l'ús freqüent d'un divisor equivalent a 5 *actus* (equiparable a 600 peus).

No és estrany, doncs, que una zona fèrtil i ben comunicada com la que ens ocupa acabés amb el temps fortament romanitzada, com ho prova l'existència de nombroses restes materials que ens fan pensar en l'emplaçament d'aquells llocs de residència i explotació agrària coneguts amb el nom de *villae*.

Entre els exemples que recull E. Huntingford³ en el seu treball sobre els orígens històrics de Sant Andreu, destaquen restes d'una antiga vil·la a la casa Càrcer, a l'estació de trens de Sant Andreu Comtal, un mosaic a la Caseta dels Capellans, assentament rural a la Torre de Belloch i diverses troballes aïllades com al carrer Gran de Sant Andreu, al torrent d'Estadella, a la zona de la Foradada o la famosa Venus Púdica de Sant Andreu.

Ja hem avançat que la demarcació era ben comunicada amb una gran importància del pas de la riera de Sant Andreu. L'àrea de Sant Andreu era el pas natural de penetració cap al Vallès. Així, tres camins importants del pla de Barcelona convergien, poc més o menys, en l'actual plaça de Mossèn Clapés,

¹ TARRADELL, Miquel. (1977).

² PALET I MATINEZ, Josep Maria (1997)

³ HUNTINGFORD, Elisabeth (1983).

en una única via que es dirigia cap al Coll de Finestrelles – La Trinitat – i Vallbona.

Aquests camins eren els següents⁴:

- la via romana, pròpiament dita, que comunicava *Barcino* i el Vallès, de la qual no es conserva cap tros visible que correspongui a l'antic empedrat. Aquesta via sortia pel Portal Nou de la ciutat i s'encaminava per la carretera de Ribes cap a Montcada. En arribar a Sant Andreu de Palomar, discorria durant un tram per l'actual carrer Gran, entre el carrer de l'abat Odó i la riera de Sant Andreu; a partir del dit carrer es dirigia vers el carrer de Tramuntana i la plaça de Mossèn Clapés.
- El “Camí del mig” era la segona via que passava per Sant Andreu. El seu recorregut s'efectuava a través del que avui són la Travessera de Gràcia i la Travessera de les Corts i arribava per Concepció Arenal i el carrer Bartrina a la plaça de Mossèn Clapés.
- El tercer camí comunicava el Vallès amb el Baix Llobregat sense haver de passar per la ciutat: pel passeig de la Vall d'Hebron i el de Valldaura arribava al pont del Dragó i enllaçava amb les vies anteriors.

Sant Andreu va créixer a l'entorn de la Casa de Sant Andreu, la primera menció de la qual data de l'any 966 a un document⁵ que es refereix a una donació realitzada pel comte Borrell, l'abat Landeric, el bisbe Pere i Guitard (executors testamentaris del comte Mir) a la seu de Barcelona. En el conjunt de béns transferits hi destaquen els molins del Besòs, amb totes llurs pertinences, possessions i utilitats que s'estenien des de mar fins al camí que portava a Finestrelles, sobre Sant Andreu.

La demarcació històrica de Sant Andreu de Palomar es va formar entorn de l'església parroquial de Sant Andreu (Casa de Sant Andreu), erigida abans del

⁴ BUSQUETA I RIU, Joan J. (1991)

974 al peu de l'antiga via romana i més tard camí medieval que pels colls de Finestrelles i de Montcada relligava la ciutat de Barcelona amb el Vallès. Així, a finals del segle X apareix ja el temple dotat ja d'un terme parroquial, que s'estendrà entre el riu Besòs i la ciutat, tot constituint la parròquia de Sant Andreu Apòstol. Hauran de passar, encara, alguns anys per tal de trobar units el nom del temple i el del topònim Palomar. Sembla ser que cal atribuir a l'acció d'un dels preveres de l'església, alhora gran propietari rural de la demarcació, el definitiu establiment de la denominació "Sant Andreu de Palomar"; el document⁶ en concret data de l'any 1034.

Formava part inicialment del seu terme l'església de Sant Martí de Provençals, que el 1052 es va separar de Sant Andreu, amb un extens terme per unir-se com a filial de Santa Maria de la Mar. Formaven també part de la seva demarcació i més tard del seu municipi l'antiga sufragània de Santa Eulàlia de Vilapicina, la quadra de Vallbona (amb la important propietat rural del baró de Pinós, coneguda més tard per la Torre del Baró, que donà nom al barri homònim) i la capella de la Trinitat (al coll de Finestrelles, de la qual han pres el nom els dos barris de la Trinitat Vella i la Trinitat Nova).

És creença que la primitiva església fou destruïda per la invasió i setge de Barcelona per part d'Almanzor el 985, però en tot cas es va refer molt aviat. Així, es sap que un nou edifici era en construcció a la segona meitat del segle XI, ja que els anys 1053 i 1067 hi ha les deixes *ad opera* de l'església de Sant Andreu de Palomar. Aquesta fou consagrada el 1105 pel bisbe Berenguer i, altre cop, el 1132 pel bisbe Oleguer, per a purificar-la de la profanació de què havia estat objecte. Entorn de l'església hi havia aleshores una sagrera o petit nucli de cases, que va donar lloc al futur poble de Sant Andreu. El fet de passar el Rec Comtal⁷ pel centre de la seva demarcació fou una de les causes de la

⁵ ACB, *Libri Antiquitatum*, IV, f. 17v-18r

⁶ ACB, *Libri Antiquitatum*, II, f. 103

⁷ MARUGAN I VALLVÉ, Carme Maria (1993).

intensificació del seu poblament atret pels amples sectors de regadiu i també per l'establiment de molins.

El període baixmedieval de la vila, entre els segles XIII i XIV, ha estat ben estudiat per Joan J. Busqueta⁸ qui detecta un progressiu augment de la propietat en mans de senyors residents a les ciutats, especialment els rics burgesos, que modifica part de l'espai agrari en funció dels seus interessos (com la imposició de conreus de fàcil comercialització com la vinya, disminució dels terrenys d'aprofitament comunal...) incrementant la dependència del territori respecte del nucli urbà.

El 1359 la parròquia tenia 108 focs o famílies. El despoblament dels segles XIV i XV també afectà el sector, que el 1516 tenia 50 famílies dedicades a tasques o oficis menestrals i 32, en masos, dedicades a la agricultura.

Durant els segles XVII i XVIII Sant Andreu continuà com a poble rural amb predomini dels productors agrícoles sobre el petit nucli de poblament menestral, però també vinculat al conreu de la terra.

L'annexió municipal a Barcelona, el 20 d'abril de 1897, plantejada ja des del 1879 i en franca oposició amb el interessos dels municipis veïns, trobà una forta oposició a Sant Andreu, on funcionà una sèrie de mesos una Comissió Antiagregacionista de Sant Andreu de Palomar. Sant Andreu mantingué fins la passada guerra civil de 1936-1939 la seva cohesió de poble. Eren nombrosos els centres que aglutinaven la vida col·lectiva: els Lluïsos, fundats el 1859 a l'indret on ara hi ha la parròquia de Sant Pacià, amb notable interior neogòtic obra de Joan Torres Guardiola (1869-1881), el Casal Catòlic (1918), els Catalanistes (antic Centre Popular Catalanista creat a l'inici del segle, en una casa del carrer Gran), l'Ateneu Obrer (1885), i els centres de treball al voltant

⁸ BUSQUETA I RIU, Joan J. (1991)

de la RENFE, de la fàbrica Portabella, de la Maquinista Terrestre i Marítima (amb importants instal·lacions a Sant Andreu), de Fabra i Coats, de la Hispano-Suïssa.

Amb l'adveniment de la República el partit clarament majoritari fou Esquerra Republicana de Catalunya. Precisament per als seus militants la Generalitat encarregà, als arquitectes del famós GATCPAC, la construcció del grup d'habitatges populars i obrers, coneguts per Casa Bloc (1933-1937), molt propers al jaciment objecte d'aquest estudi. Foren bastits al passeig de Torras i Bages (prop de la plaça de Mossèn Clapés) dins els corrents racionalistes (normes del CIRPAC), en reacció a les cases de treballadors tradicionals, unifamiliars, mal comunicades i d'escassa qualitat. Hom compensà el cost del terreny per una edificació en forma de bloc, pisos dúplex, obertura a dues façanes i serveis indispensables a una comunitat.

L'adveniment del franquisme significà per a Sant Andreu la quasi desintegració del seu esperit de poble i la construcció en massa de blocs que van substituir les petites cases de planta.

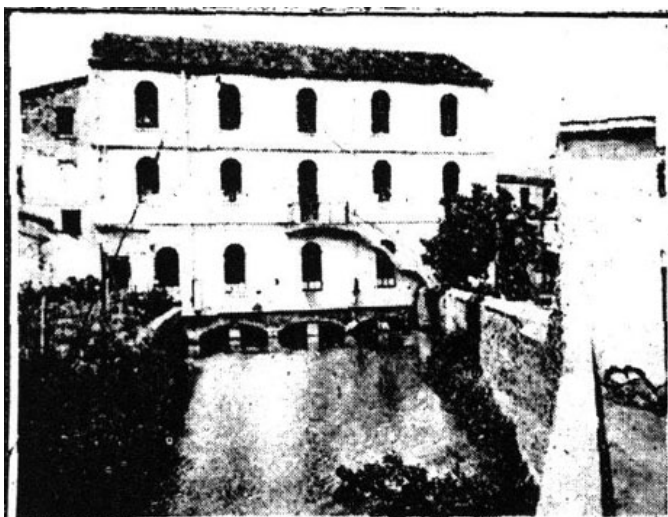
L'arribada del metro, a finals dels anys seixanta, afavorí la construcció de nous habitatges i una nova transformació demogràfica.

Actualment, el barri es troba immers en un procés de reurbanització (construcció del Centre Comercial de La Maquinista, enderroc de les antigues Casernes de Sant Andreu, intensa construcció d'habitatges, etc.) potenciat per la demanda de vivenda a la ciutat de Barcelona o la seva proximitat a la desembocadura del riu Besòs, epicentre dels actes del Fòrum 2004.

4.- ANTECEDENTS

Tradicionalment s'ha tingut constància de la presència a aquest solar de les runes del que és conegut popularment com el molí de Sant Andreu, un molí hidràulic d'origen medieval, que aprofitava la força del cabal del Rec Comtal.

És aquest un casal moliner, construït entre 1280-1287, quan els documents fan referència als “*molins nous de la Torre de Bell-Lloc*”, enfront al més antic i anomenat “*molins de la Torre de Bel-Lloc*” (corresponent al molí de Finestrelles i ja documentat des del segle XI) i que fou progressivament substituït pel de nova construcció⁹.

Vista del molí de Sant Andreu a la primera meitat del segle XX.

L'emplaçament del molí a aquest indret és influenciat, a banda de la presència del Rec Comtal, pel seu caràcter d'enclavament estratègic¹⁰, ja que la zona propera al Coll de Finestrelles controla l'accés al pla de Barcelona i a la ciutat des de Montcada i el Vallès a través d'un camí públic (i antiga via romana).

⁹ CLAPES, J. (1930); BUSQUETA I RIU, Joan J. (1991); BUSQUETA I RIU, Joan J., HUNTINGFORD I ANTIGAS, Elisabeth i SOLÀ, Àngels (1989).

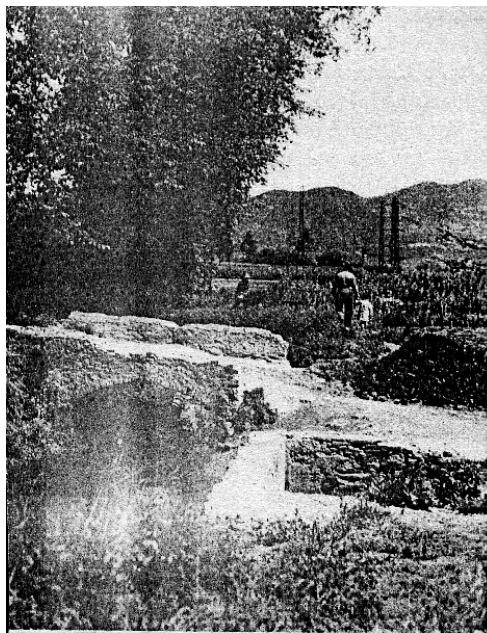
¹⁰ ÀLVAREZ, Manuel; BASIANA, Xavier i altres (1998); BUSQUETA I RIU, Joan J. (1991); BUSQUETA I RIU, Joan J.; HUNTINGFORD I ANTIGAS, Elisabeth i SOLÀ, Àngels (1989).

També controla el camí vell de Santa Coloma que passa just davant del molí, sobre el Rec Comtal, i conserva encara l'antic pont per on el travessava.

És lògic, per tant que al segle XIII hi trobem ja establerta, segurament des de temps, una casa fortificada: la Torre de Bell-Lloc¹¹.

Punt del solar on el camí antic de Santa Coloma creua el Rec Comtal mitjançant un pont.

Així també, tradicionalment, es coneix el pas davant del molí, sobre el Rec que creuava mitjançant un pont encara present, de l'antic camí de Santa Coloma.

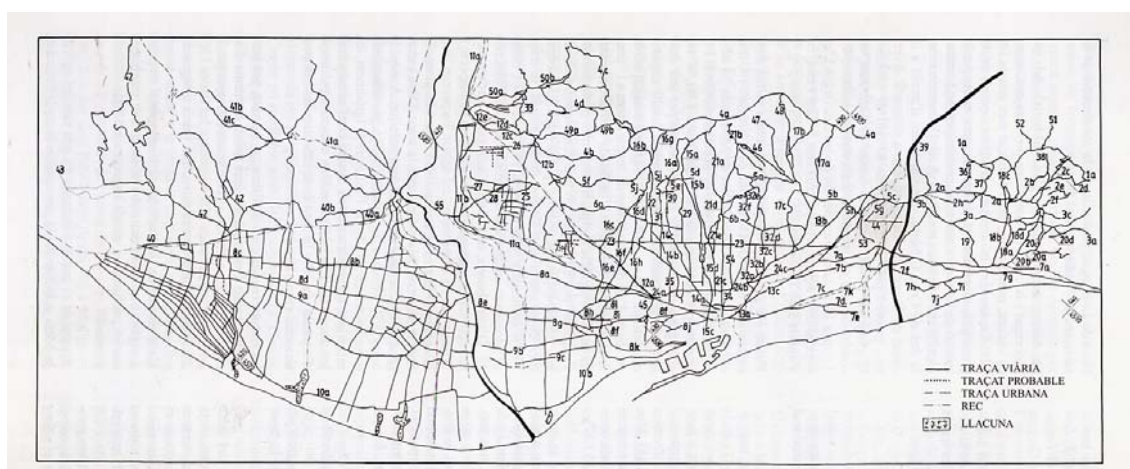
Aquest camí ha estat senyalat per diversos autors¹² amb un origen romà, encara que qui ho va demostrar científicament va ser Josep Maria Palet al seu estudi de la xarxa viària del pla de Barcelona a època antiga¹³, on l'identifica com al tram 5c de l'itinerari 5.

¹¹ Torre de Bell-Lloc: Torre del segle XIII, avui desapareguda, centre de domini senyorial, situada entre la Trinitat i Sant Andreu, sobre el Rec Comtal (POUS I SERRA, Martí 1992).

¹² ÁLVAREZ, Manuel; BASIANA, Xavier i altres (1998); BUSQUETA I RIU, Joan J. (1991); BUSQUETA I RIU, Joan J.; HUNTINGFOR I ANTIGAS, Elisabeth i SOLÀ, Àngels (1989).

¹³ PALET I MARTÍNEZ, Josep Maria (1997).

L'itinerari 5 seria un eix viari transversal interior que circula a través del corredor Sarrià – Horta, des dels colls de Penitents i Finestrelles, travessant la plana de Sant Andreu i la Vall d'Horta (traces 5a, 5b i 5c), Sarrià i Pedralbes, fins al coll de Codines a Esplugues. Aquest itinerari es troba alineat amb la *centuria* romana de l'ager de *Barcino* al pla de Barcelona, datada a un moment inicial de la fundació de la ciutat (finals del segle I aC.).

Restitució de la xarxa viària del Pla de Barcelona segons Josep Mª Palet (1997).

Malgrat això, la xarxa es recolza en un dels eixos transversals interiors del pla, l'itinerari 5, raó per la qual aquest podria ser un element més antic en la seqüència estratigràfica, que delimitaria la *limitatio* per l'interior. Cal destacar en aquest sentit que la distància entre el probable *kardo maximus* (traça 23) i l'alineació formada per les traces 5d i 5f a la zona de Sarrià – Sant Gervasi, resultaria un *saltus* de 4 *centuriae*. Als sectors d'Horta i Sant Andreu també es documenta aquesta relació, i la distància entre les traces 5b i 5c (camí vell de Santa Coloma) respecte a l'eix director és de 3 *centuriae*.

A la cartografia del segle XIX, la circulació per aquest eix viari presenta una sèrie de discontinuïtats importants. Una és a la plana de Sant Andreu en

contacte amb l'itinerari 13 (eix radial romà que actualment correspon al carrer Gran de Sant Andreu – Carretera de Ribes i a l'època medieval era coneguda com *strata Francisca*¹⁴) i en relació amb el desplaçament vers l'església de Sant Andreu de Palomar (traces 5g i 5h).

Per altra banda, el camí vell de Santa Coloma és identificat per alguns autors¹⁵ com via Molinera, que discorria més o menys paral·lela als curs del Rec Comtal i servia d'unió als nombrosos molins que, des de Montcada passant per Sant Andreu aprofitaven el cabal d'aigua del Rec per moure les moles que proveïen de farina Barcelona. Per a Josep Maria Palet¹⁶, les diverses referències a una “*carrera vulnera*” o “*viam mulinariam*” que circulava sobre el Rec, comunicant els molins comtals, podria associar-se a un desplaçament (traça 24c).

El molí nou de la Torre de Bell-Lloc va ser edificat entre 1280-1287 pel ciutadà barceloní, i senyor de la torre, Pere de Sant Climent¹⁷.

Pere de Sant Climent va ser cap de la Cancelleria Reial durant el regnat de Pere II el Gran (1276-1285). Sent a València comprà per 32000 sous de moneda de tern a Guillem Eimeric (fill de Bernat Eimeric i d'Elisenda, difunta) la Torre de Bell-Lloc, que aquella tenia per llegat de la seva mare a la parròquia de Sant Andreu de Palomar. Quan s'acostaven ja els darrers temps d'estada a València, el rei Pere II, segurament en compensació pels seus serveis, li atorgà la construcció d'un molí a la seva torre de Bell-Lloc, ben irrigada per l'aigua del Rec Comtal. La concessió¹⁸ es féu el 22 de febrer de 1278. Un any després, el

¹⁴ MAYER, Marc i RODÀ DE LLANZA, Isabel (1977); PALET I MARTÍNEZ, Josep Maria (1997).

¹⁵ BUSQUETA I RIU, Joan J. (1991); POUS I SERRA, Martí (1992).

¹⁶ PALET I MARTÍNEZ, Josep Maria (1997).

¹⁷ ÀLVAREZ, Manuel; BASIANA, Xavier i altres (1998); BUSQUETA I RIU, Joan J; HUNTINGFORD I ANTIGAS, Elisabeth i SOLÀ, Àngels (1989).

¹⁸ ACA,, *Cancillería, reg. 40, fol. 68v.* (POUS I SERRA, Martí 1992).

19 de febrer de 1279, Pere de Sant Climent ja podia disposar de dues bèsties de càrrega en els molins que tenia en l'esmentada torre¹⁹.

Pere de Sant Climent va disposar de diversos dominis a la banda de llevant del territori de la ciutat. La torre de Bell-Lloc dominava una gran propietat amb nombroses terres travessades pel Rec Comtal, alou franc de Pere de Sant Climent, on eren edificats un parell de casals de molins i era senyor de nombrosos homes a l'interior de l'antiga parròquia.

A la seva mort, el 1303, deixà als seus hereus un amplíssim domini territorial al pla de Barcelona i, especialment a Sant Andreu de Palomar²⁰.

Els molins nous de la torre de Bell-loc era un molí hidràulic fariner de blat. A l'inventari de béns de l'any 1308 especifica la presència de 7 rodes, bé que només 5 n'eren preparades per a moldre (*ad molendum*)²¹.

La inclusió a l'inventari, entre els instruments típics de la molinaria, d'eines de ferrer (unes manxes, una enclusa, unes tenaces i un martell) fan pensar en la localització al mateix molí d'una ferreria²².

El molí també tenia a època medieval diverses parcel·les de cultiu de regadiu i una de secà just sota el Rec²³.

Els Sant Climent obtingueren substanciosos beneficis dels casals moliners i, de la mateixa manera que el rei arrendava o concedia molins o part dels seus molins, els Sant Climent també ho feien amb els llurs. Hom pot aportar com a exemple la venda per un any que realitzà Francesc de Sant Climent a favor de Bernat Roura, parroquià de Sant Andreu, de "... *quoddam molendinum meum de quinque molis vocatum "moli de Bell Loch" ...*", amb els fruits i "*advenimenta*" corresponents a dit molí.

¹⁹ ACA, *Cancillería*, reg. 43, fol. 129. (POUS I SERRA, Martí 1992).

²⁰ POUS I SERRA, Martí (1992).

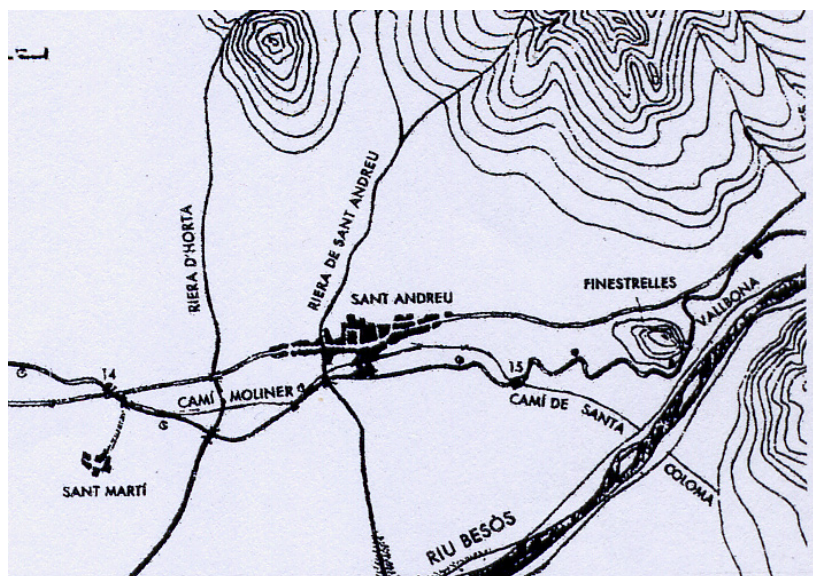
²¹ BUSQUETA I RIU, Joan J. (1991); BUSQUETA I RIU, Joan J.; HUNTINGFORD I ANTIGAS, Elisabeth i SOLÀ, Àngels (1989); POUS I SERRA, Martí (1992).

²² BUSQUETA I RIU, Joan J.; HUNTINGFORD I ANTIGAS, Elisabeth i SOLÀ, Àngels (1989); POUS I SERRA, Martí (1992).

Les condicions del contracte imposaven un pagament setmanal de 25 ous i 6 diners de moneda de tern, els quals s'havien de portar a casa dels Sant Climent "*in diebus dominiciis*", així com la condició de moldre el blat de la casa i satisfer el delme. Un cop passat l'any, el molí havia de ser retornat "*non deterioratum*" i amb totes les eines necessàries²⁴.

Els Sant Climent mantingueren la propietat del molí fins ben entrat el segle XV.

Al segle XV passà a mans de la família barcelonina dels Merlès, que en tenien la propietat a mitjan segle. Contrària als interessos del monarca Joan II, perderen la propietat per culpa de dissensions amb ell, patint la confiscació dels molins, coneguts als documents d'aquest moment com a *molins d'En Merlès*²⁵.

Plànol de la zona de Sant Andreu a mitjans del segle XV amb la ubicació del molí d'en Merlès (15) a la confluència entre el Rec Comtal i el camí de Santa Coloma, segons Joan Busqueta i Jordi Sacasas.

²³ MARUGAN I VALLVÉ, Carme Maria (1993).

²⁴ AHPCB, Notari Bonanat Rimentol, Manual 16-2, f. 25v. (BUSQUETA I RIU, Joan J. 1991).

²⁵ ÁLVAREZ, Manuel; BASIANA, Xavier i altres (1998); BUSQUETA I RIU, Joan J. (1991); BUSQUETA I RIU, Joan J; HUNTINGFOR I ANTIGAS, Elisabeth i SOLÀ, Àngels (1989).

Així sabem que el 13 d'octubre de 1463, el rei Joan II concedí al cavaller fidel Antoni Pere de Rocacrespa els molins d'En Merlès, situats *sobre el lloc de Sant Andreu, al Rec Comtal*²⁶.

Després, la Torre de Bell-lloc amb totes les seves possessions, inclòs el casal moliner, fou comprat pel noble Guillem de Perelada, senyor del castell de Castellet, al Penedès²⁷.

L'any 1484, Guillem de Perelada, el venia al monestir de Santa Maria de Montealegre²⁸.

Disposem de dues mencions del segle XVIII que assenyalen un mateix indret: la bassa del molí de Sant Andreu i els conductes relacionats amb ella, que sagnen l'aigua del Rec i s'utilitzen també per regar les terres altes sobre el Rec²⁹.

La primera, de 1769 menciona un "*conducto nuevo que se ha hecho de la balsa del molino de San Andrés*".

La segona, de 1772, parla del "*camp del molí, conduce las aguas de la balsa del molino por medio de conductos y un canal de madera que atraviesa por encima del Rec*".

El monestir de Santa Maria de Montealegre va conservar la propietat del molí fins al segle XIX, quan mitjançant l'aplicació de les lleis lliberals que va implantar el règim constitucional del període 1820-1823, procediren a

²⁶ ACA, Cancelleria, reg. 3354, f. 96r – 96v.

²⁷ ÁLVAREZ, Manuel; BASIANA, Xavier i altres (1998); BUSQUETA I RIU, Joan J. (1991); BUSQUETA I RIU, Joan J.; HUNTINGFOR I ANTIGAS, Elisabeth i SOLÀ, Àngels (1989).

²⁸ ACA, Monacals, Fondo de Cartuja de Montealegre, n. 2055. *Trasladados del cajón de Badalona y Sant Andreu de Palomar*, n. 7555, f. 5r – 10r. (BUSQUETA I RIU, Joan J. 1991).

²⁹ MARUGAN I VALLVÈ, Carme Maria (1993).

nacionalitzar-lo i, amb la seva venda en subhasta, la propietat fou adquirida pel comerciant Felicià Bofill³⁰.

Els seus descendents van continuar en la seva possessió. Es conserven documents corresponents als padrons entre els anys 1843-1874 que indiquen la propietat del molí per part del germans Bofill³¹.

També trobem dos documents del dipòsit documental del Rec Comtal que custodiava l'últim Batlle de Aigües de la Junta del Rec (Joan Campanya) entre els anys 1838-1980/85, dipositats a l'Arxiu Municipal del Districte de Sant Andreu³².

El de 1847 indica que Joan Manuel Bofill, propietari del molí de Sant Andreu, es queixa a la Junta de la manca d'aigua i demana que n'hi donis més "*a fin de que pueda trabajar las cinco muelas que contiene el referido molino*" (Exp. 57/1847).

Al de 1861, uns regants amb aigua del conducte es queixen de la manca d'aigua a causa d'unes obres del molí de Sant Andreu (Exp. 30/1861).

La família Bofill va arrendar el molí i durant temps va continuar funcionant com a tal, però també va rebre altres usos. Funcionà en actiu fins ben entrat el segle XX amb les lògiques i oportunes transformacions³³.

³⁰ ÁLVAREZ, Manuel; BASIANA, Xavier i altres (1998); BUSQUETA I RIU, Joan J; HUNTINGFOR I ANTIGAS, Elisabeth i SOLÀ, Àngels (1989).

³¹ POUS I SERRA, Martí (1989).

³² POUS I SERRA, Martí (1992).

³³ ÁLVAREZ, Manuel; BASIANA, Xavier i altres (1998); BUSQUETA I RIU, Joan J. (1991); BUSQUETA I RIU, Joan J; HUNTINGFOR I ANTIGAS, Elisabeth i SOLÀ, Àngels (1989).

En 1930 contenia una fàbrica de maquinària de molinaria. Cal tenir en compte que la importància del molí com a unitat productiva va disminuir en crear-se les fàbriques de farina que, a partir de la dècada de 1850, es van anar instal·lant principalment a La Sagrera, a les rodalies del Fort Pienc i en diferents punts de Sant Martí de Provençals³⁴.

Després de la Guerra Civil es va tornar a moldre farina, si bé l'energia emprada fou l'elèctrica³⁵.

El molí de Sant Andreu als anys 30.

Un descendent de la família Bofill va vendre la possessió a l'empresa Fàbrica Nacional de Colorantes y Explosivos (F.N.C.E.) l'any 1948.

Aquest factor de localització industrial favorable (grans espais d'horta i presència del Rec) serà el que també impulsarà la instal·lació, als anys 20, de la Fàbrica Nacional de Colorantes y Explosivos, coneguda popularment com Can Pellicer³⁶, una iniciativa empresarial que pretenia consolidar industrialment una sèrie d'innovacions produïdes en el sector químic a principis del segle XX. La darrera fita de la industrialització de Sant Andreu va ser la zonificació industrial d'una ampla extensió entre el Passeig de Torras i Bages i les vies del

³⁴ BUSQUETA I RIU, Joan J., HUNTINGFORD I ANTIGAS, Elisabeth i SOLÀ, Àngels (1989).

³⁵ ÁLVAREZ, Manuel; BASIANA, Xavier i altres (1998); BUSQUETA I RIU, Joan J.; HUNTINGFORD I ANTIGAS, Elisabeth i SOLÀ, Àngels (1989).

³⁶ Josep Pellicer: Industrial que formà una companyia per a la fabricació d'anilines i colorants. Era fill d'un mestre d'escola de Sant Andreu (POUS I SERRA, Martí 1992).

tren, establerta per la Comissió de Foment de l'Ajuntament, durant la dictadura de Primo de Rivera.

Vista de les instal·lacions industrials de la F.N.C.E.

Al llarg de les dècades dels anys 20 i 30, com una anticipació dels polígons industrials de la dècada dels 50, s'hi instal·laren entre altres (com la Maquinista Terrestre y Marítima) la Fábrica Nacional de Colorantes y Explosivos³⁷.

Aquestes grans fàbriques constituïdes en les dècades de 1920-1930 (com la Maquinista Terrestre y Marítima i la F.N.C.E.) d'entrada ja van obrir pous artesianos³⁸.

Amb l'adquisició de les instal·lacions del molí de Sant Andreu al 1948, la F.N.C.E. ampliava les seves instal·lacions a Sant Andreu amb una clara voluntat d'aprofitament de les estructures del casal moliner i del Rec.

En juny de 1983 es van celebrar assemblees de veïns per la contaminació de la fàbrica i els problemes generals de la zona³⁹. De la xemeneia gran sortia molt fum negre i de les petites, de vegades, alguna cosa semblant a àcid (amoníac) que produïa irritació als ulls, problemes respiratoris, taques grogues a la roba i

³⁷ ALVAREZ, Manuel; BASIANA, Xavier i altres (1998).

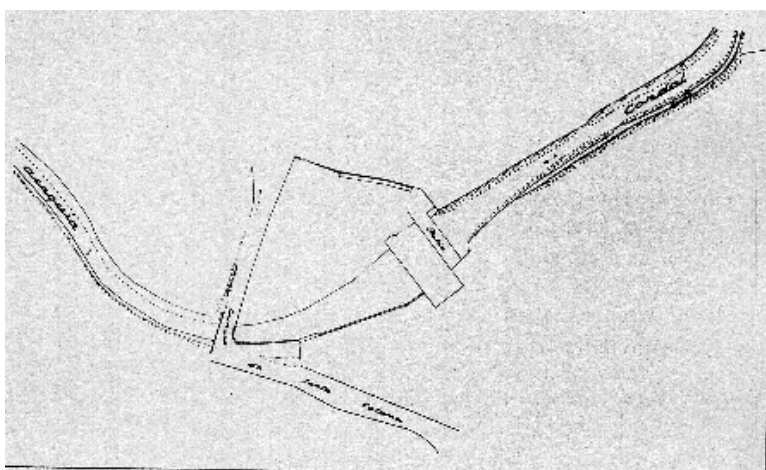
³⁸ BUSQUETA I RIU, Joan J; HUNTINGFOR I ANTIGAS, Elisabeth i SOLÀ, Àngels (1989).

³⁹ ASSOCIACIÓ DE VEÏNS DE SANT ANDREU (1983a), (1983b).

picava la pintura dels cotxes. També hi havia problema amb els sorolls, bidons abandonats contenint productes tòxics... Una altra queixa dels veïns van ser l'abocament de residus al descobert, desguassar al riu Besòs, plagues de mosquits al voltant de pous descoberts i plantejaven dubtes a les mesures de seguretat.

Al 1989 l'aigua per a ús industrial procedeix dels pous artesans (la F.N.C.E. en tenia 3)⁴⁰.

Actualment les runes del molí romanen als terrenys de l'antiga fàbrica de colorants i la zona es troba en procés de remodelació per al seu ús ciutadà. Les restes arqueològiques del molí són la base i els entorns, es a dir, una zona verda. La planta del molí de Sant Andreu representa l'única resta arqueològica del pla de Barcelona que testimonia el Rec Comtal (almenys ho ha estat fins l'excavació d'un tram al mercat del Born). El vast espai que va deixar l'enderroc de la fàbrica de colorants més la preocupació popular i per part d'entitats culturals i veïnals per les restes (per raons nostàlgiques i urbanístiques) van aixecar, durant el primer lustre de la dècada de 1990, interès i inquietud entre els veïns de Sant Andreu⁴¹.

Planta esquemàtica del
molí de Sant Andreu,
segons Busqueta,
Huntingford i Solà (1989).

⁴⁰ BUSQUETA I RIU, Joan J; HUNTINGFORD I ANTIGAS, Elisabeth i SOLÀ, Àngels (1989).

Per tot això, davant la possibilitat de presència de restes arqueològiques, el solar va ésser catalogat com a Espai de Protecció Arqueològica per part de la Conselleria de Cultura amb data 22/11/1994.

Com a conseqüència del projecte d'obertura d'un nou carrer (Ramal Autopista – carrer Potosí), es va decidir realitzar una intervenció arqueològica preventiva entre l'1 i 10 de setembre de 1999 dirigida pels arqueòlegs Marc Jiménez i Marzo i Carme Subiranas i Fàbregas de l'empresa Arqueocat S.L. i finançada per Barcelona Regional (Agència Metropolitana de Desenvolupament Urbanístic i d'Infraestructures)⁴².

En aquesta actuació es van obrir un total de 16 rases distribuïdes al llarg de tot el solar. Les rases realitzades a la meitat sud van deixar al descobert restes estructurals que es relacionen amb la moderna fàbrica de colorants existent al segle XX. També es van poder documentar tres carcabans d'un antic molí que apareixen integrats dins la construcció de la fàbrica de colorants, el que Demostrava arqueològicament aquesta intencionalitat de reaprofitament de les estructures del molí i del Rec per part de la fàbrica.

Segons aquestes restes, es tractaria de l'antic molí de Sant Andreu, que apareix citat en diverses fonts històriques, i podrien datar-se al voltant dels segles XV-XVI.

També es van documentar altres estructures muràries, construïdes a base de pedres rectangulars i

Restes dels carcabans del molí reaprofitats per la fàbrica de colorants documentats a la intervenció arqueològica de 1999.

⁴¹ ÁLVAREZ, Manuel; BASIANA, Xavier i altres (1998)

l·ligades amb morter de calç, relacionades amb restes ceràmiques datades entre els segles XV i XVIII i que podrien correspondre als fonaments del mas o casal del moliner que es relacionava amb el molí.

Posteriorment el solar es va declarar zona d'equipaments i, en aquesta línia, hom va preveure la instal·lació en part d'aquest indret d'un taller per a persones disminuïdes (Taller Escola de Barcelona). L'avantprojecte preveia la seva construcció en la zona alta paral·lela al carrer Coronel Monasterio.

Amb la finalitat de peritar la viabilitat del projecte es va dur a terme, entre els mesos de març i agost de 2004 i dirigida per l'arqueòleg Daniel Giner Iranzo de l'empresa Codex Arqueologia i Patrimoni, una fase de sondatges preventius en la zona de afectació prevista, per tal d'avaluar la seva incidència sobre les possibles restes arqueològiques que podia contenir aquesta zona del solar⁴³.

Vista general de les restes des del sud-oest, amb la canalització romana, el camí empedrat i el mur que el delimita.

Els resultats indiquen que bona part del solar es troba lliure de qualsevol resta arqueològica, encara que es va documentar un sector amb un nou conjunt arqueològic d'interès. Les restes documentades corresponien a un sector d'un aqüeducte d'època romana que, per les seves característiques i per allò que en diu la historiografia, sembla correspondre a un tram d'un dels dos aqüeductes de la ciutat de *Barcino*; concretament d'aquell que recollia les aigües

⁴² JIMENEZ I MARZO, Marc i SUBIRANAS I FABREGAS, Carme (1999).

del riu Besòs i les manava cap a la colònia romana. També cal destacar l'aparició de les traces d'un camí paral·lel a la conducció que mostra diversos nivells d'empedrats corresponents a un vial d'època medieval amb diverses refaccions datables a una fase més moderna.

També es van documentar estructures corresponents a l'antic molí reaprofitades per la fàbrica de colorants al segle XX.

Aquestes restes van ser preservades al subsòl amb el rebliment definitiu i provisional d'acord al Projecte de conservació arqueològica al Molí de Sant Andreu (Rec Comtal), presentat per l'estudi d'arquitectura Sabaté & Associats.

⁴³ GINER IRANZO, Daniel (2007).

5.- METODOLOGIA

D'acord amb el que marcava el projecte del Museu d'Història de la Ciutat es va efectuar una rasa, paral·lela al carrer Coronel Monasterio a la plana superior de les dos en que es divideix el solar, per comprovar l'existència de restes i, en cas afirmatiu, delimitar-ne l'extensió.

La rasa, amb unes mesures de 1 m d'amplada i 61 m de longitud i una orientació nord-sud, es va fer mecànicament amb una màquina retroexcavadora sota seguiment arqueològic. La fondària ha estat motivada pels resultats obtinguts i, de vegades, condicionada per la inseguretat dels perfils.

El projecte original de la intervenció va ésser adaptat a la realitat concreta del terreny del solar i a la seva afectació pel projecte d'ampliació del Taller Escola, limitant-se a la plana superior del solar.

La rasa s'ha numerat per milers per facilitar l'adscripció de les unitats estratigràfiques i ha estat situada topogràficament amb una estació total.

Finalment es va decidir el rebliment de la rasa, de forma mecànica amb una màquina retroexcavadora sota control arqueològic, amb el mateix sediment extret, fins la cota de circulació actual.

En relació a la documentació de restes s'ha utilitzat el sistema desenvolupat per E.C. Harris, assignant un número de Unitat Estratigràfica (ue.) a cada estrat, estructura, retall o interestrat. La sistematització de les ue. s'ha realitzat mitjançant la realització de fitxes per cadascuna d'elles.

Tanmateix, s'ha procedit a la corresponent documentació fotogràfica de les restes descobertes. Aquestes porten el mateix codi que la ceràmica i, a més, el número d'inventari fotogràfic.

La documentació gràfica de la intervenció ha estat completada amb seccions i el dibuix en planta de les estructures aparegudes a escala 1:20.

Finalment, el material ha estat marcat amb la sigla del jaciment (108/07) i el número de la ue.

En relació a les cotes absolutes sobre el nivell del mar, s'ha d'assenyalar que s'ha detectat una variació de 74 cm entre les proporcionades per l'estudi d'arquitectes a la intervenció de 2004 i les indicades per l'Institut Cartogràfic de Catalunya. En concret, i com a referència, segons les cotes utilitzades a la intervenció de 2004 el vestíbul de l'edifici de l'Escola-Taller es troba a 27 msnm, mentre que segons les indicades per l'Institut Cartogràfic de Catalunya resultaria situat a 26'26 msnm.

Totes les cotes de la intervenció objecte d'aquesta memòria han estat preses a partir de les dades indicades per l'estudi d'arquitectura encarregat de desenvolupar el projecte, es a dir, 27 msnm per al nivell de circulació del vestíbul de l'edifici de l'Escola-Taller. D'aquesta forma, la referència és la mateixa tant per la intervenció del 2004, com per la del 2007 i pel projecte arquitectònic.

6.- TREBALLS REALITZATS I RESULTATS OBTINGUTS

Com s'ha comentat a l'apartat de metodologia, es va obrir de forma mecànica amb una màquina retroexcavadora sota seguiment arqueològic, una rasa de 61 m de longitud i 1 m d'amplada amb orientació nord-sud al llarg de l'extrem est de la plana superior de les dues en que es divideix el solar.

Vista, des del sud, del desenvolupament dels treballs mecànics d'obertura de la rasa.

En primer lloc trobem un estrat superficial ue. 1000, format per una barreja de sediments heterogenis fruit de diverses aportacions. Aquest estrat s'estén al llarg de tot el solar amb una fondària que oscil·la entre els 70 i 20 cm segons la zona, amb unes cotes superiors entre 27'50 msnm a l'extrem nord de la rasa i 26'80 msnm a l'extrem sud i unes cotes inferiors entre els 26'20 i 26'80 msnm.

A continuació, seguint l'ordre estratigràfic, es documenten a l'extrem nord de la rasa dos estrats ue. 1009 i 1010, de 50 cm i 1 m de potència respectivament, i que semblen correspondre a anivellaments generals del terreny amb el seu afegit en època contemporània, ja que presenten plàstics al seu interior. Presenten unes cotes superiors entre 26'50 - 26'50 msnm i 26'20 - 25'80 msnm respectivament.

Per sota de l'estrat ue. 1010, en aquest extrem de la rasa, trobem ja el nivell geològic natural de torturà ue. 1007 a uns 25'20 msnm.

Vista final de l'extrem nord de la rasa.

D'altra banda, a la part sud, aquests estrats cobreixen el farciment ue. 1001 d'un gran retall ue.1002. Aquest gran retall, del mateix tipus que ja es van documentar en aquesta plana del solar a la intervenció de 2004, s'estén al llarg de 26 m en direcció nord-sud (entre els 28 m i 54 m de l'eix de la rasa) i presenta unes cotes superiors de 26'50 i 25'30 msnm.

El seu farciment ue.1001 també és similar als documentats en intervencions anteriors: fragments de runa entre els quals identifiquem asfalt, llambordes de voreres, pedres i alguna part de murs decorats amb graffitis amb sprays. També es va comprovar la presència de plàstics, matèria vegetal en procés de descomposició i una tanca metàl·lica. Tots aquests materials confirmen la cronologia recent, dins l'època contemporània, d'aquest farciment.

Aquest retall va ser buidat fins al màxim possible amb els mitjans mecànics de què es disposava, uns 4 m per sota del nivell de circulació actual (en torn als 23'00 msnm), sense que es pogués documentar el seu fons.

Igualment, com també va ocórrer a la darrera intervenció arqueològica, la inseguretat dels perfils per la escassa compactació del farciment a causa de la

seva composició, juntament amb la fondària de la rasa en aquest punt, va fer impossible per raons de seguretat la comprovació dels resultats obtinguts. A més a més, les pluges caigudes la mateixa nit en que es va obrir la rasa van provocar l'enfonsament dels inestables perfils, raó per la qual tampoc va ser possible la documentació acurada dels resultats.

Vista des del sud de l'estat de la rasa, a l'alçada del gran retall ue. 1002, amb l'enderrocament dels perfils.

En aquest punt hem d'assenyalar que, a la fondària màxima a la que es va poder arribar (al voltant dels 23 msnm, uns 4 m per sota del nivell de circulació actual) es va observar la presència d'una estructura, construïda en obra de maçoneria amb rajoles unides amb morter de calç. No podem assegurar si es tracta d'una estructura conservada *in situ* o si ens trobem davant d'un gran fragment de runa com la que farcia el retall, restant aquest dubte per comprovar en actuacions futures.

S'ha de recordar que justament 23'00 msnm va ser la cota del nivell de circulació dels paviments corresponents a l'antic molí documentats a la intervenció de l'any 2004, motiu pel qual podrien estar relacionades.

Seguint amb la seqüència estratigràfica, passant a l'extrem sud de la rasa i del retall ue. 1002, trobem una sèrie d'estrats tallats per aquest que s'estenen de forma general i interpretem també com anivellacions del solar. S'ha d'assenyalar que cap d'ells ha donat materials arqueològics.

En primer lloc, cobert directament per l'estrat superficial ue. 1000, es documenta un nivell d'argila marró fosc ue. 1003, d'uns 30 cm de potència entre els 26'80/26'40 i 26'60/26'20 msnm.

Per sota, l'estrat ue. 1004 que s'estén entre 50 cm i 1'40 m segons les zones, amb unes cotes superiors entre 26'60/25'20 i inferiors de 25'00/24'80 msnm, de color marró clar i molt compactat.

Aquest estrat ue. 1004 cobreix l'única estructura documentada a la intervenció, un col·lector de clavegueram ue. 1005 construït amb rajoles ceràmiques i morter de calç que creua la rasa en direcció oest – est entorn als 11 m de l'eix de la rasa. Aquest col·lector presenta una secció circular de 96 cm de diàmetre i es troba mig ficat dins d'una caixa rectangular de 1'06 m d'amplada per 40 cm d'alçada, sobresortint la part superior del col·lector donant-li l'aparença d'una mena de volta. Aquesta estructura es troba a una cota superior de 25'59 msnm i la seva trinxera de fonamentació talla l'estrat ue. 1006 i el nivell geològic natural de torturà ue. 1007.

Cal dir que aquesta mateixa estructura, ja va ser documentada a la intervenció de 2004, concretament a la rasa 1000, i va ser identificat també amb la ue. 1005 i una cronologia d'època contemporània.

Detall del col·lector de clavegueram ue. 1005, vist des de l'est.

Per sota de l'estrat ue. 1004 i, com ja s'ha dit, tallat per la trinxera de fonamentació ue. 1008 del col·lector ue. 1005, trobem l'estrat d'argila marró fosca ue. 1006, d'uns 40 cm de potència amb unes cotes superiors entre 25'20 i 24'80 msnm. Aquest cobreix, directament i al llarg de tota la seva extensió, el nivell geològic natural de turturà ue. 1007, que es pot documentar al llarg de la rasa a uns 2 m per sota del nivell de circulació actual, amb unes cotes superiors que varien entre els 25'20/24'80 msnm a l'extrem sud de la rasa i 24'90/24'80 msnm a l'extrem nord.

Vista final de l'extrem sud de la rasa.

Arribats a aquests punt els treballs d'excavació van ser donats per finalitzats. Finalment es va reomplir la rasa de forma mecànica amb els mateixos sediments extrets.

Vista, des del nord, del desenvolupament dels treballs mecànics de reompliment de la rasa.

7.- CONCLUSIONS

La intervenció arqueològica preventiva desenvolupada entre els dies 10 i 15 d'octubre de 2007 sota la direcció de l'arqueòleg Daniel Giner i Iranzo (CODEX-Arqueologia i Patrimoni) al solar situat al carrer Coronel Monasterio 6-16 de Barcelona, ha donat un resultat negatiu en la documentació d'estructures arqueològiques.

El solar es troba colmatat per diferents anivellaments, més o menys generals, de terres heterogènies que es superposen al llarg d'amples espais, resultat d'una aportació antròpica realitzada a diversos moments de l'època contemporània.

La superposició estratigràfica dels diferents estrats mostren que l'anivellament del solar es va fer, progressivament, en sentit sud-nord.

Quant a estructures, només s'ha documentat un col·lector de clavegueram ue. 1005, construït amb rajoles corbes lligades amb morter de calç i de secció circular. Aquesta estructura, que creua la rasa en direcció nord-oest – sud-est, es pot datar igualment a època contemporània i es localitza a unes cotes superiors de 25'59 msnm.

Per sota d'aquesta seqüència estratigràfica es documenta el nivell geològic natural de torturà ue. 1007, a unes cotes superiors entre 25'20/24'80 msnm a l'extrem sud i 24'90/24'80 msnm a l'extrem nord.

Per altra banda s'ha de senyalar que, entre els 28 i 54 m de l'eix sud-nord de la rasa, es va trobar un fort i brusc descens del nivell geològic, que ha estat interpretat com un gran retall ue. 1002 similar als ja documentats a la darrera intervenció a aquesta part del solar l'any 2004. Aquest retall es troba farcit per la ue. 1001 de grans fragments de material constructiu contemporani com

asfalt, voreres, parets amb graffitis, plàstic, etc. També es va extreure gran quantitat de matèria vegetal en estat de descomposició, així com una tanca metàl·lica de reixa. Aquest retall va ser buidat fins al màxim possible de forma mecànica, en torn als 23 msnm, sense que es pogués documentar el seu fons. En aquest punt, uns 4 m sota el nivell de circulació actual, es va percebre la possibilitat de conservació d'una estructura arqueològica, encara que també es podia tractar d'un gran bloc de runa. Malgrat això, per raons de seguretat, va ser impossible baixar a comprovar la seva categoria ja que, a la gran fondària de la troballa, s'unia la inseguretat dels perfils de la rasa que es desprenien constantment i les pluges caigudes el mateix dia van provocar el seu enderrocament complet final. Per tot això no va resultar possible la documentació d'aquest tram de la rasa, per la qual es requeriria l'obertura d'una zona més extensa.

Hem de recordar que, en torn a aquesta part del solar, es devia trobar el curs del Rec Comtal a la seva arribada al molí, juntament amb la possibilitat de l'existència d'altres estructures que es situarien a una posició superior respecte al molí, com la bassa esmentada a documents del segle XVIII. Les cotes superiors a les que es troba aquesta possible estructura es situen al voltant dels 23 msnm són, per tant, similars a les de les restes documentades a la intervenció de 2004 (entre 23'41/22'91/22'72 msnm per a l'aqüeducte romà i 22'90/22'50 msnm per al camí empedrat), però sobretot, als 23 msnm per al nivell de circulació dels paviments de les restes de l'antic molí que es conservaven amb 1 m d'alçada, i amb les que podria estar relacionada.

Malgrat la manca de informació, podem senyalar una sèrie d'observacions:

Quant a la possibilitat de trobar-nos davant de restes d'una estructura de canalització en relació a les restes de l'aqüeducte romà documentades a la intervenció de 2004, sembla molt poc probable donat que per la seva orientació

nord-est – sud-oest el gir que tindria que realitzar seria massa brusc per al necessari per la conducció d'aigües. D'altra banda, les cotes detectades (23 msnm) estarien per sota de les documentades per les restes més properes de l'aqüeducte (23'41), quan donada la orientació del curs haurien d'estar per sobre. Finalment, el tipus de materials i aparell constructiu observat, no sense dificultats, de la possible estructura (obra de maçoneria de rajoles ceràmiques lligades amb morter de calç), tampoc sembla correspondre a les documentades per l'obra romana.

Totes aquestes raons semblen descartar, a priori, una relació d'aquesta possible estructura amb l'aqüeducte romà.

El que no es pot descartar totalment és la relació amb la construcció del molí, tant per la seva situació en relació a aquest com per les cotes a les quals es troba i els materials constructius, encara que el fet de trobar-se al fons d'un retall dificulta la seva interpretació.

El fet és que, a ambdues intervencions, s'ha constatat que a aquesta zona del solar es situen una sèrie de retalls, clarament amortitzats a època contemporània, i que encara no sabem a què corresponen. No resultaria estrany, donat que el molí fariner va estar en funcionament fins ben entrats els anys 30 del segle XX i, posteriorment, les seves instal·lacions (inclòs el Rec Comtal) van ser reaprofitades amb un ús industrial fins la dècada dels anys 80. Resta, per tant, oberta la possible interpretació en relació a estructures del molí o la fàbrica de colorants, encara que l'origen encara ens és desconegut, ja que no es pot descartar que tingui relació amb les instal·lacions industrials, més o menys modernes, situades a la zona al llarg del temps.

Recordem, de totes formes, que com ja hem dit no és segur ni tan sols que es tracti d'una estructura in situ, sinó que és possible que siguin restes abocades al retall.

8.- BIBLIOGRAFIA

- ÀLVAREZ, Manuel; BASIANA, Xavier; CHECA, Martí; DE LA CRUZ, Xavier; PALLARÉS, Joan; RABASSA, Jordi i VINYES, Pau (1998): *Sant Andreu de Palomar, més que un poble*, Grup Vers.alles, Barcelona.

- ASSOCIACIÓ VEÏNS SANT ANDREU (1983a): Fàbrica de colorants, a *Sant Andreu de cap a peus*, núm. 94 (20 juny 1983), Associació de veïns de Sant Andreu, Barcelona, pàg. 1.

- ASSOCIACIÓ VEÏNS SANT ANDREU (1983b): Fàbrica de colorants: No a la contaminació, a *Sant Andreu de cap a peus*, núm. 95 (27 juny 1983), Associació de veïns de Sant Andreu, Barcelona, pàgs. 1-2.

- BUSQUETA I RIU, Joan J. (1991): *Una vila del territori de Barcelona: Sant Andreu de Palomar als segles XIII – XIV*, Fundació Salvador Vives i Casajuana, Barcelona.

- BUSQUETA I RIU, Joan J.; HUNTINGFORD I ANTIGAS, Elisabeth i SOLÀ, Àngels (1989): A manera de catàleg de l'exposició, dins *Finestrelles*, nº 1, Centre d'Estudis Ignasi Iglesias, Barcelona, pàg. 23-67.

- CAHMER, Max (Dir) (1991): *Gran geografia comarcal de Catalunya, vol 1 – Introducció. Barcelonès. Baix Llobregat*, Enciclopèdia Catalana, Barcelona.

- CLAPES, J. (1930): *Fulles històriques de Sant Andreu de Palomar*, 4 vols, Barcelona.

- GINER IRANZO, Daniel (2007): *Memòria de la intervenció arqueològica preventiva al C/. Coronel Monasterio 6 – 16 (Barcelona, el Barcelonès). Març - agost de 2004*, Codex Arqueologia i Patrimoni, Barcelona.

- HUNTINGFORD I ANTIGAS, Elisabeth (1983): Orígens Històrics de Sant Andreu, a *Sant Andreu de cap a peus*, nº 100, Associació de veïns de Sant Andreu, Barcelona, pàg. 12-18.

- JIMENEZ I MARZO, Marc i SUBIRANAS I FÀBREGAS, Carme (1999): *Informe de la prospecció arqueològica realitzada a la zona de la Fàbrica de Colorants – Estació de la Sagrera (Districte de Sant Andreu) Setembre 1999*, Arqueocat SL, Igualada.

- MARUGAN I VALLVÉ, Carme Maria (1993): El Rec comtal i el regadiu medieval a Sant Andreu del Palomar: assaig d'aproximació paleopaisatgística, a *III Congrés d'Història de Barcelona*, Institut Municipal d'Història, Barcelona, 20 – 22 d'octubre de 1993, pàg. 281 – 285.

- MAYER, Marc i RODÀ, Isabel (1977): El abastecimiento de aguas de la Barcelona romana. Reconstrucción de su trazado, a *Segovia y la arqueología romana*, Universitat de Barcelona, Barcelona.

- PALET I MARTÍNEZ, Josep Maria (1997): *Estudi territorial del Pla de Barcelona. Estructuració i evolució del territori entre l'època iberorromana i l'altmedieval segles II-I a.C. – X-XI d.C.*, Centre d'Arqueologia de la Ciutat, Barcelona.

- POUS I SERRA, Martí (1989): Un passeig nostàlgic pel Rec, dins *Finestrelles*, nº 1, Centre d'Estudis Ignasi Iglesias, Barcelona, pàg. 107-126.

- POUS I SERRA, Martí (1992): Entorn del Rec Comtal (II). Aproximació al contingut del fons documental dipositat a l'Arxiu Municipal del districte de Sant Andreu de Palomar, dins *Finestrelles*, nº 4, Centre d'Estudis Ignasi Iglesias, Barcelona, pàg. 133-151.
- TARRADELL, Miquel (1977): Sobre el poblamiento romano al Pla de Barcelona, a *Cuadernos de Arqueología e Historia de la Ciudad*, nº 17, pàg. 93-97.

Planimetria

- Llistat planimètric

Plànol 1: Situació del solar al tramat urbà (s/e).

Plànol 2: Planta general (E. 1:500).

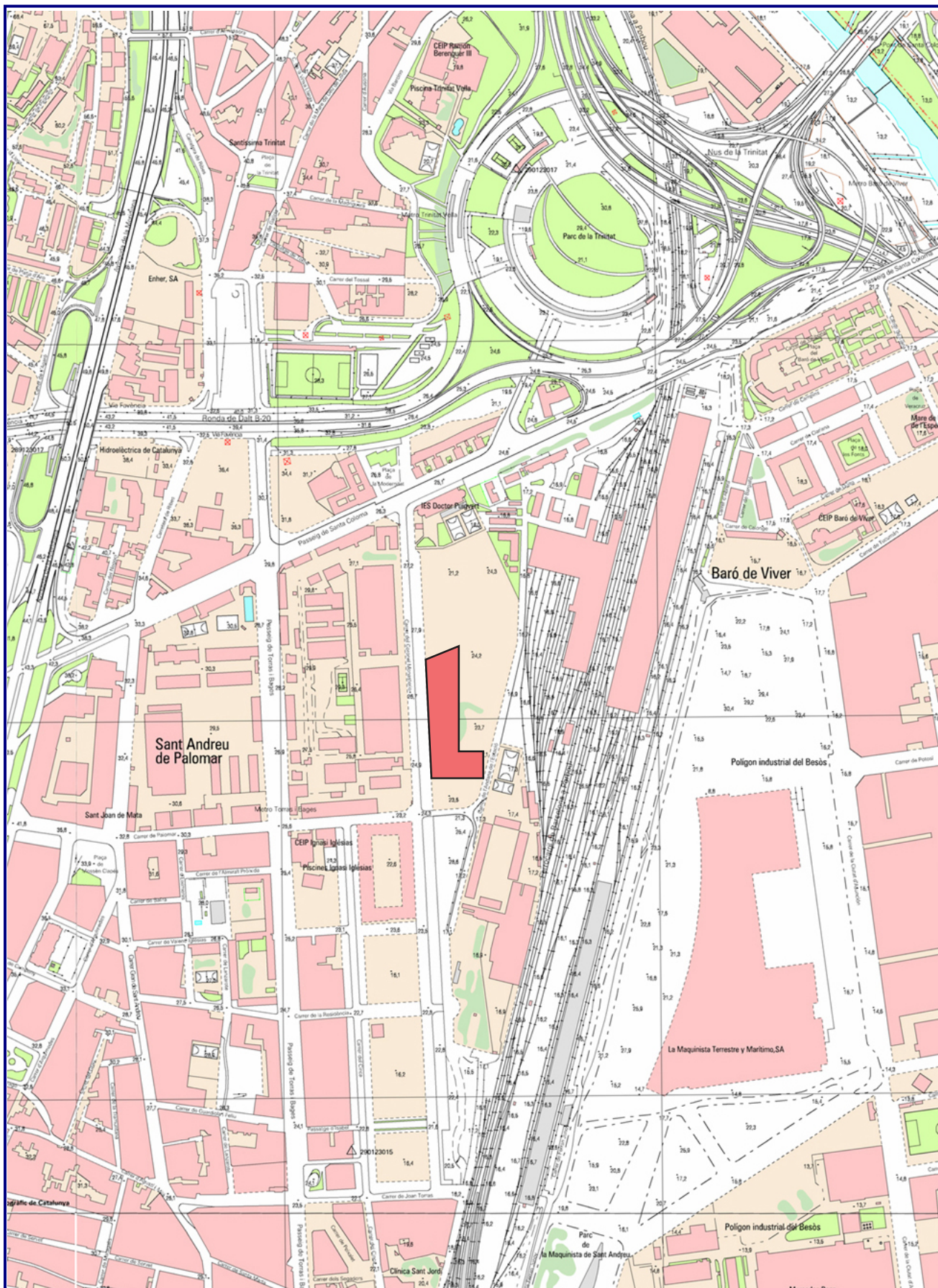
Plànol 3.1-4: Planta en detall de la rasa (E. 1:50).

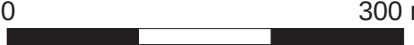
Plànol 4.1-2: Secció A – A' (E. 1:50).

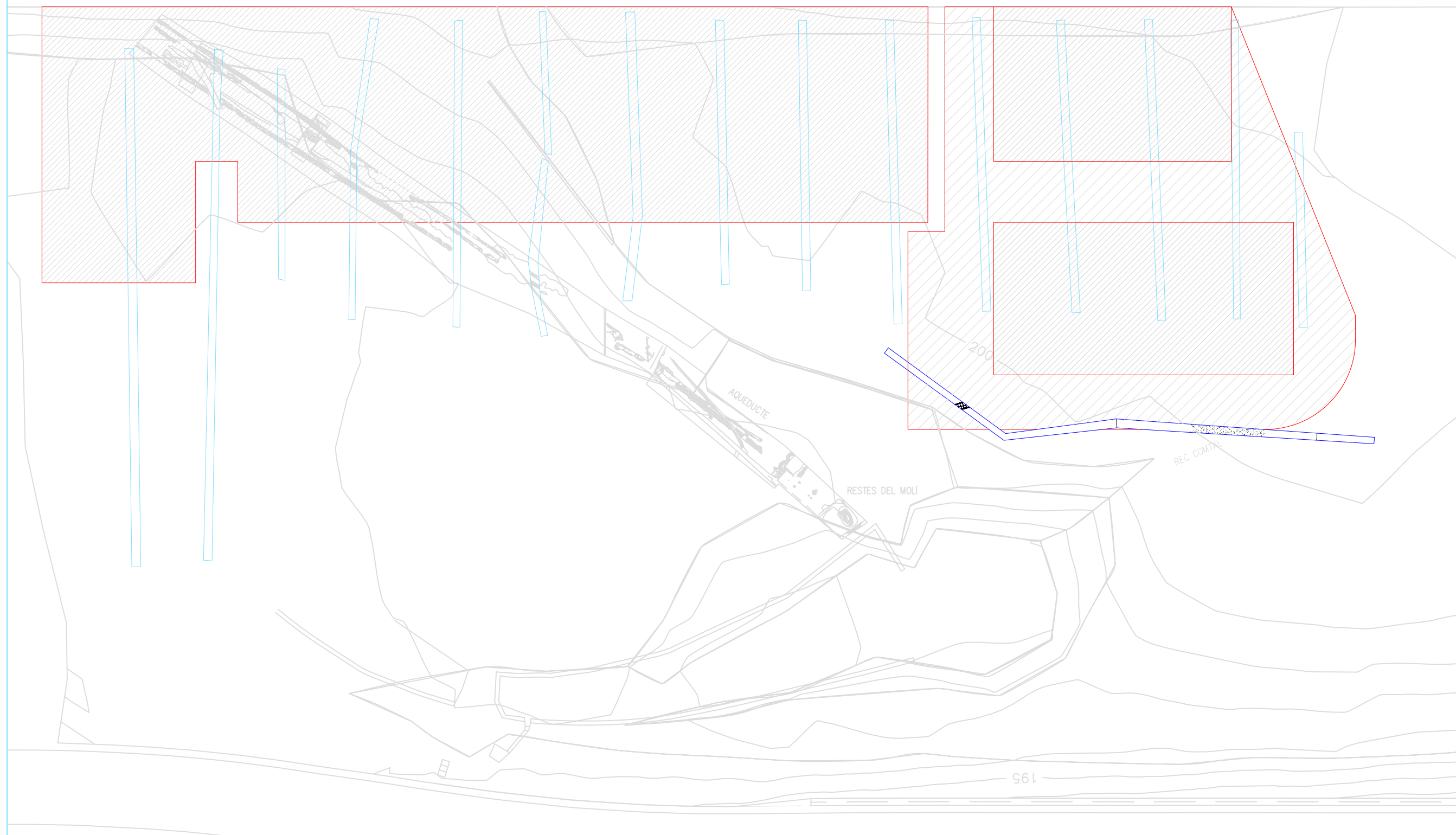
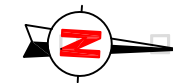
Plànol 5.1-3: Secció B – B' (E. 1:50).

Nota a la planimetria digital:

Referent al projecte del solar del carrer Coronel Monasterio 2007 (108/07) els comuniquem que, donat que a la base de dibuix del projecte anterior de l'any 2004 (55/04) la unitat dibuix de Cad equivalia a un metre de la realitat (1u=1m), hem cregut oportú i necessari modificar el plànol general del solar que ens han tramés en data octubre de 2007 i que adjuntem a la memòria actual, on la unitat de dibuix de Cad era igual a 1000 metres (1u=1000m) de la realitat, a l'anteriorment citada (1u=1m).

 CODEX Arqueologia i Patrimoni	INTERVENCIÓ Coronel Monasterio 6-16 (Barcelona)	NOM PLÀNOL Situació del solar	ESCALA: 0 300 m	PLÀN. 1
---	---	---	--	-------------------

LLEGENDA

— rases 2004
— rasa 2007

superfície afectada
zona aprox. possible estructura

DIRECCIÓ ARQUEOLÒGICA

Daniel Giner Iranzo

AUTORS

Daniel Giner Iranzo
Laia Creus Gispert

CODEX
ARQUEOLOGIA I PATRIMONI
DIN A3 **Escala:** 1:500

INTERVENCIÓ

108/07 C/Coronel Monasterio, 6-16
Barcelona (Barcelonès)

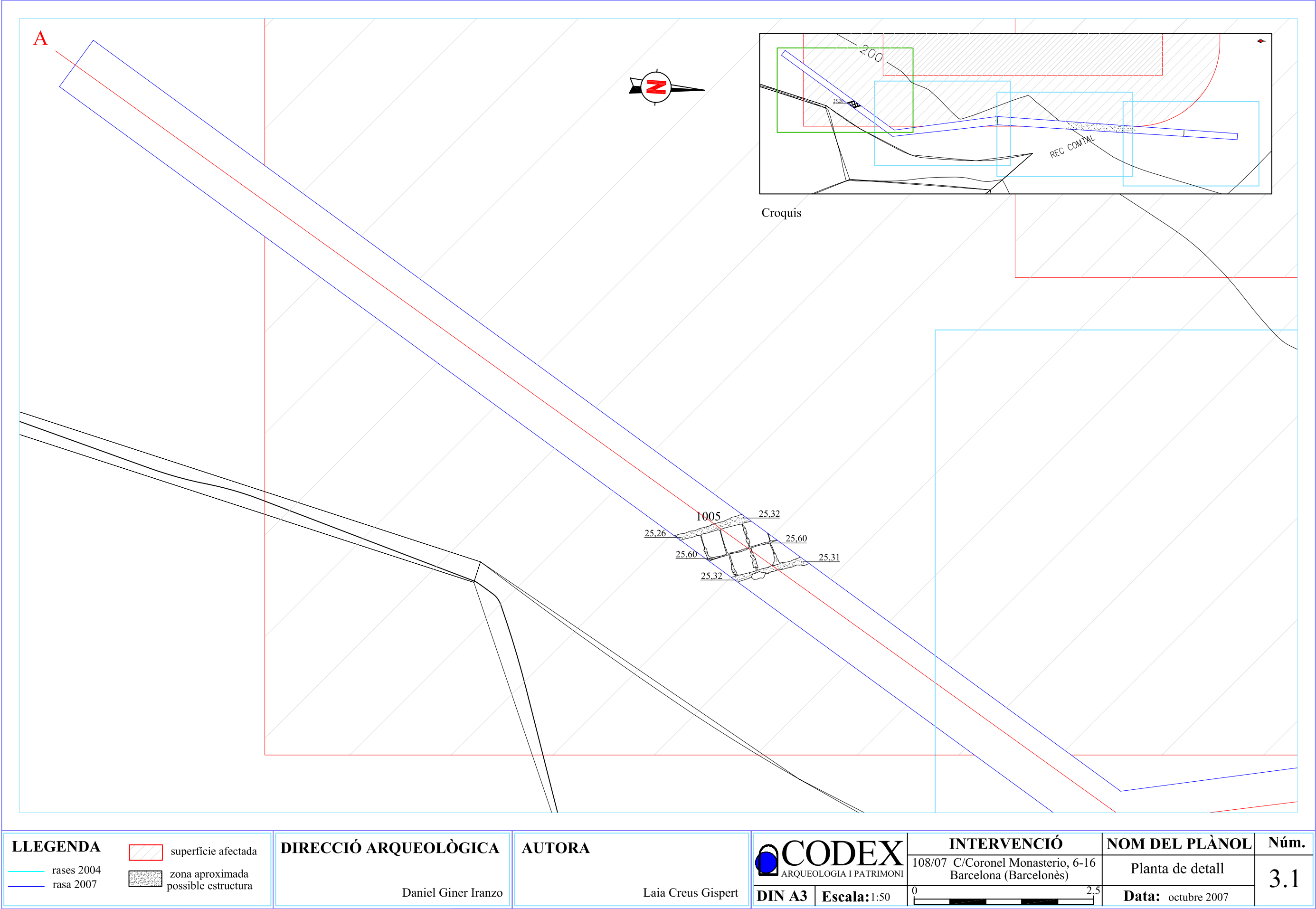
NOM DEL PLÀNOL

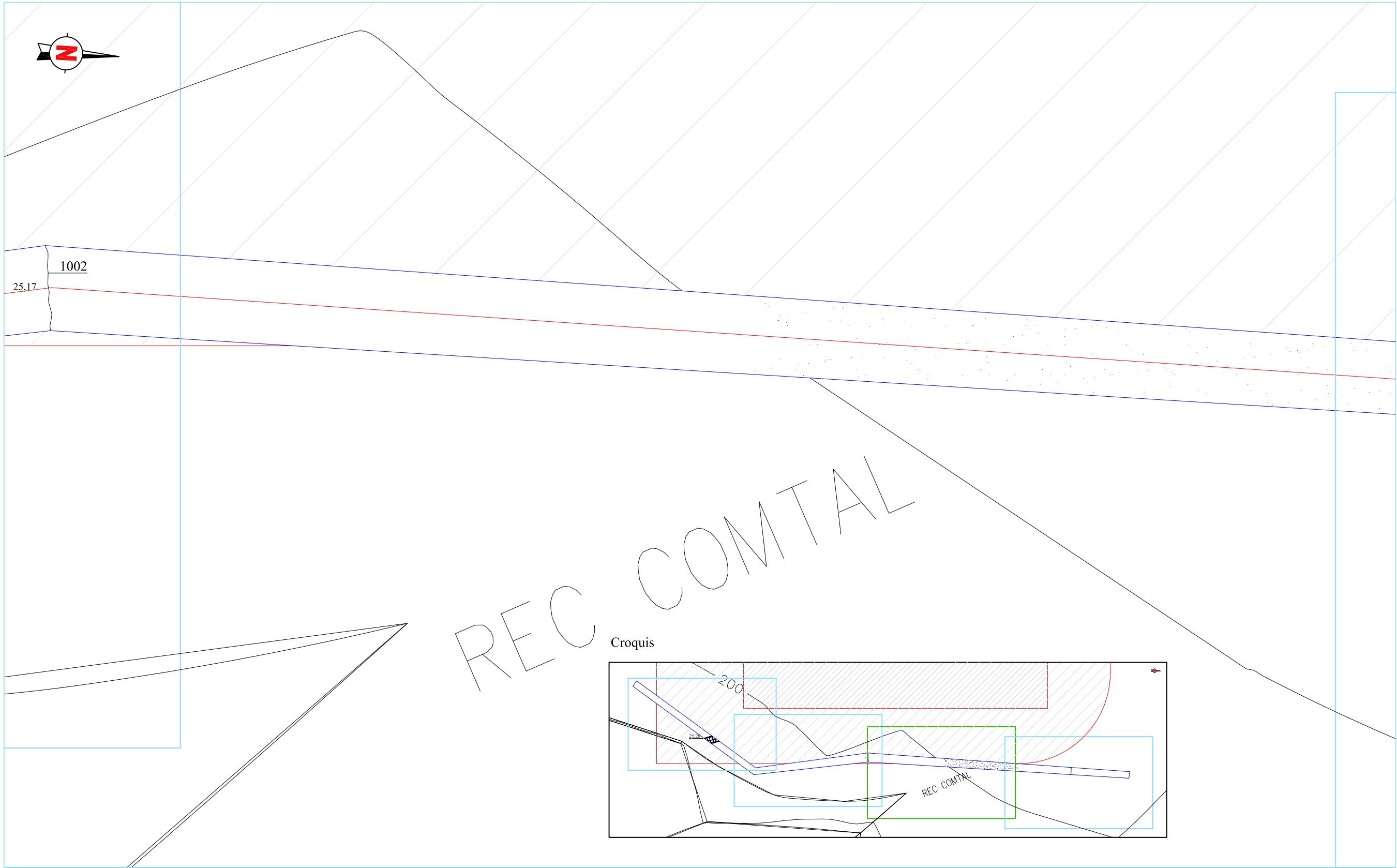
Planta general

Data: octubre 2007

Núm.

2

LLEGENDA

— rases 2004
— rasa 2007

superfície afectada

zona aproximada
possible estructura

DIRECCIÓ ARQUEOLÒGICA

Daniel Giner Iranzo

AUTORA

Laia Creus Gispert

CODEX
ARQUEOLOGIA I PATRIMONI

DIN A3

Escala: 1:50

INTERVENCIÓ

108/07 C/Coronel Monasterio, 6-16
Barcelona (Barcelonès)

0 2,5

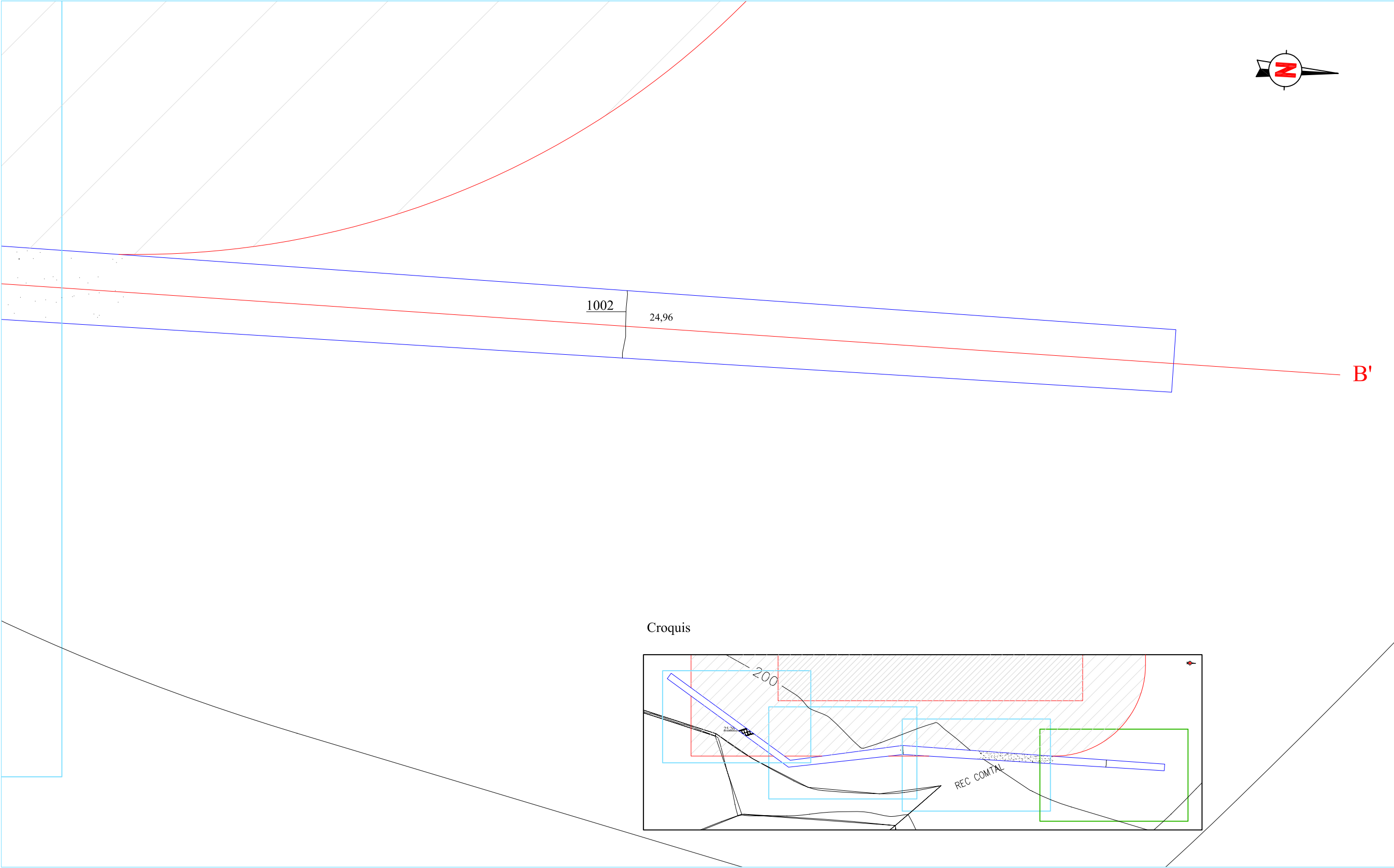
NOM DEL PLÀNOL

Planta de detall

Data: octubre 2007

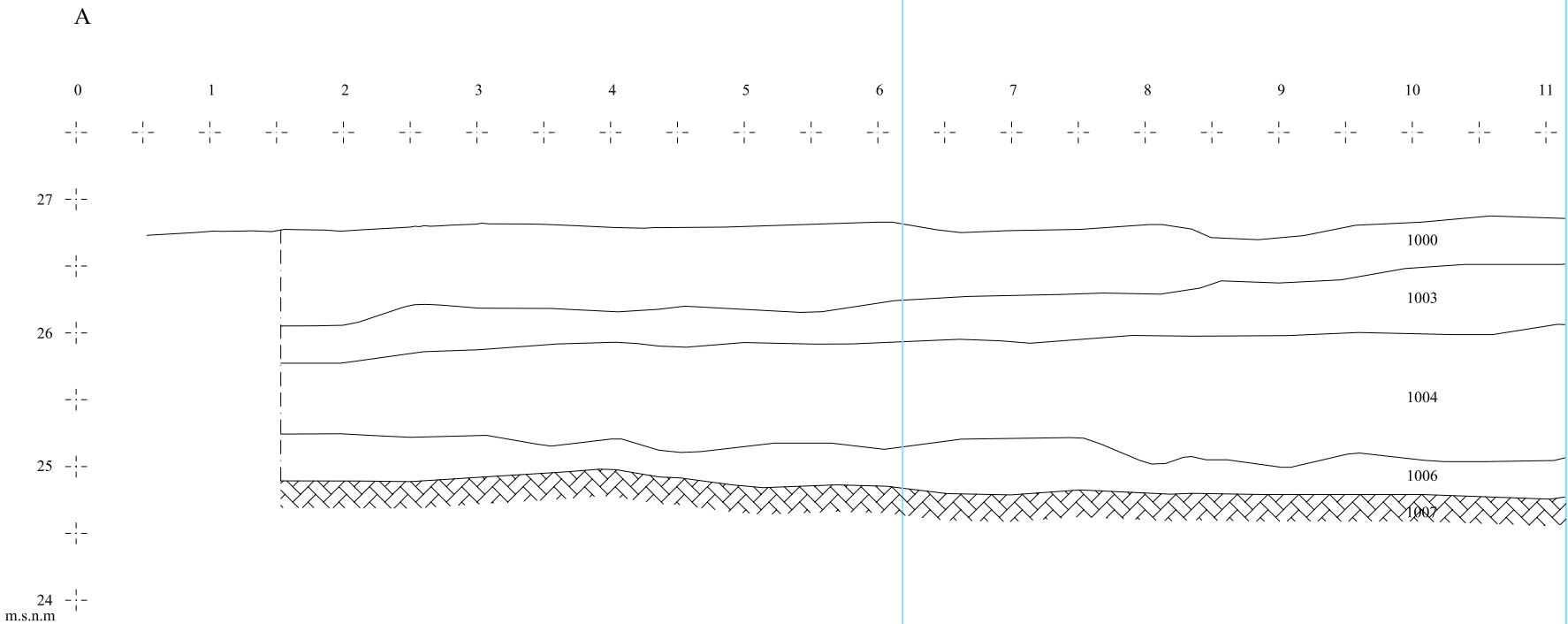
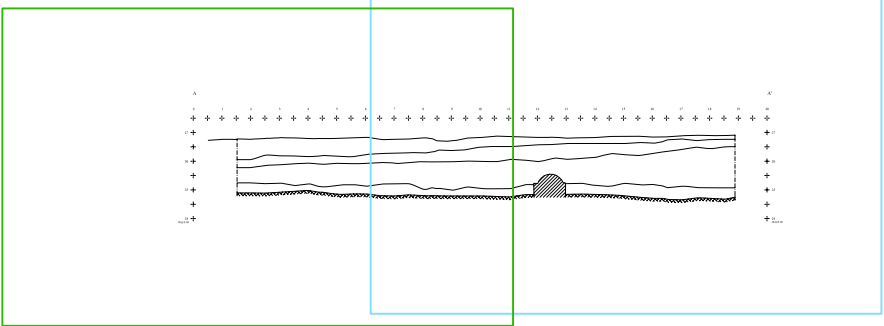
Núm.

3.3

LLEGENDA superfície afectada rases 2004 rasa 2007 zona aproximada possible estructura	DIRECCIÓ ARQUEOLÒGICA		AUTORA		CODEX ARQUEOLOGIA I PATRIMONI DIN A3 Escala: 1:50	INTERVENCIÓ	NOM DEL PLÀNOL	Núm.
	Daniel Giner Iranzo		Laia Creus Gispert			108/07 C/Coronel Monasterio, 6-16 Barcelona (Barcelonès)	Planta de detall	3.4
						0 2,5	Data: octubre 2007	

Croquis

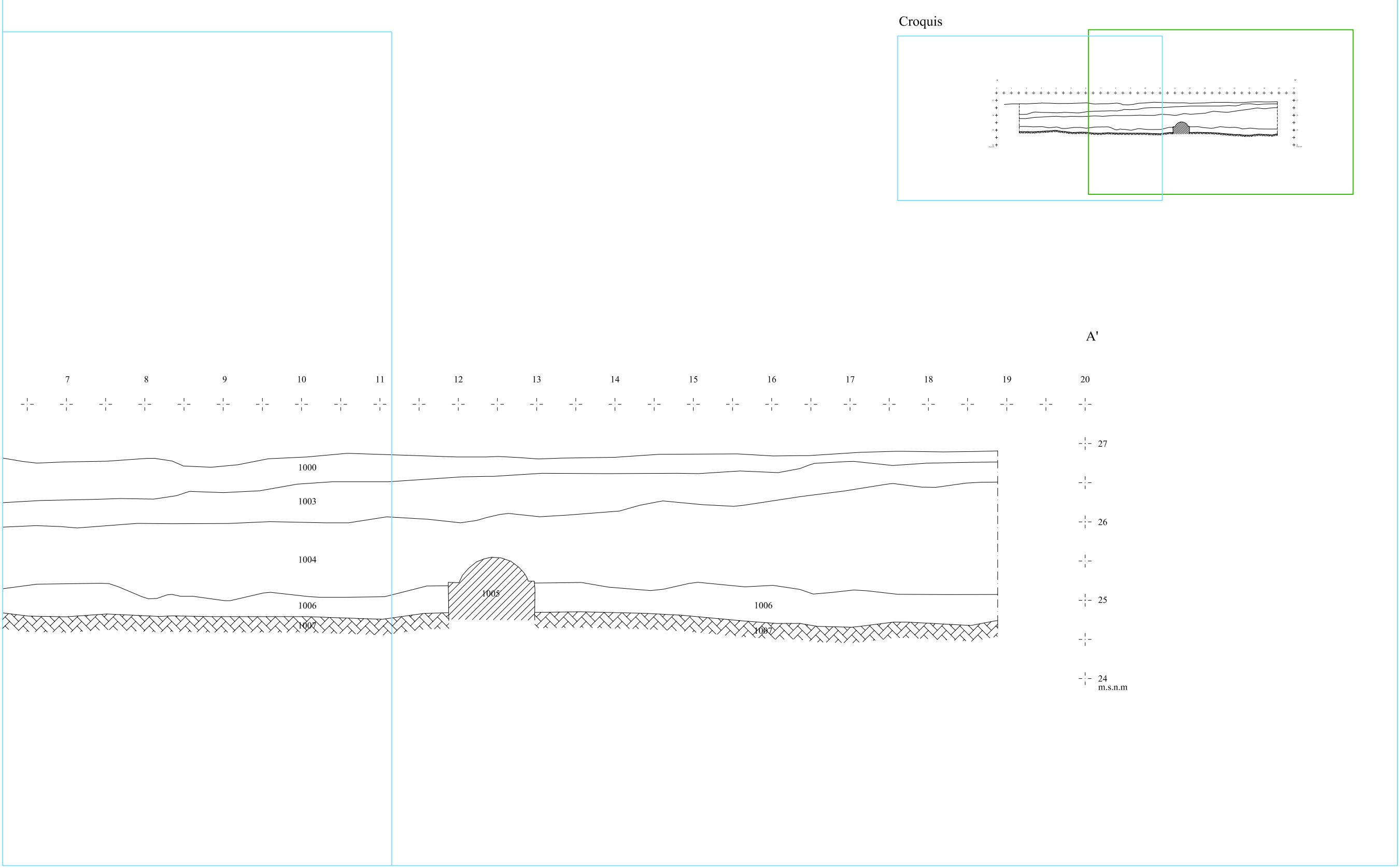
DIRECCIÓ ARQUEOLÒGICA:

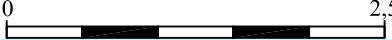
Daniel Giner Iranzo

AUTORS:

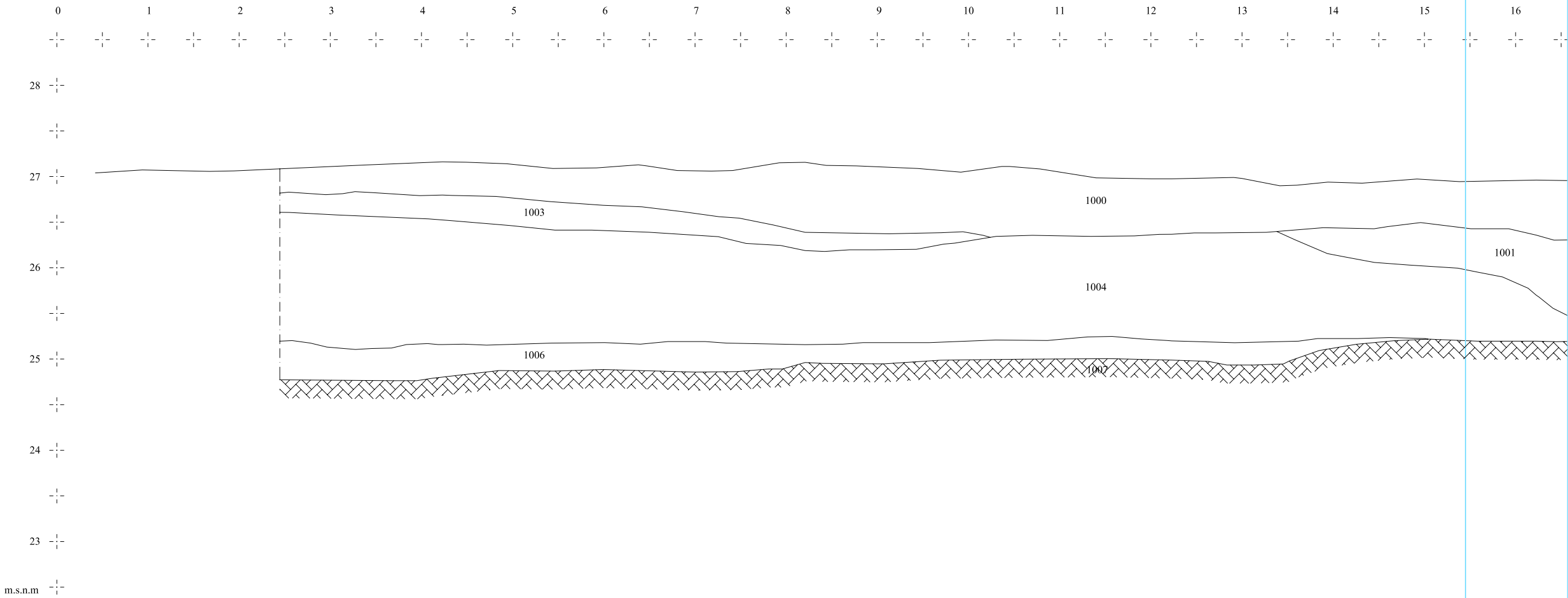
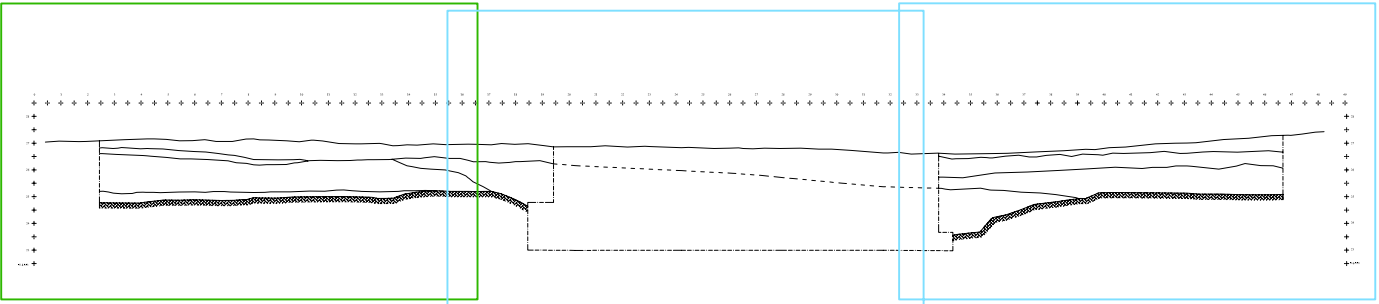
Laia Creus Gispert
Daniel Giner Iranzo

 ARQUEOLOGIA I PATRIMONI	INTERVENCIÓ	NOM DEL PLÀNOL	Núm.
	108/07 C/Coronel Monasterio, 6-16 Barcelona (Barcelonès)	Secció A-A'	4.1
DIN A3	Escala: 1:50	Data: octubre 2007	

	DIRECCIÓ ARQUEOLÒGICA: Daniel Giner Iranzo	AUTORS: Laia Creus Gispert Daniel Giner Iranzo	 ARQUEOLOGIA I PATRIMONI	INTERVENCIÓ	NOM DEL PLÀNOL	Núm. 4.2
				108/07 C/Coronel Monasterio, 6-16 Barcelona (Barcelonès)	Secció A-A'	
			DIN A3	Escala: 1:50	0 2,5 	Data: octubre 2007

Croquis

DIRECCIÓ ARQUEOLÒGICA:

Daniel Giner Iranzo

AUTORS:

Laia Creus Gispert
Daniel Giner Iranzo

ARQUEOLOGIA I PATRIMONI
DIN A3 Escala: 1:50

INTERVENCIÓ

108/07 C/Coronel Monasterio, 6-16
Barcelona (Barcelonès)

NOM DEL PLÀNOL

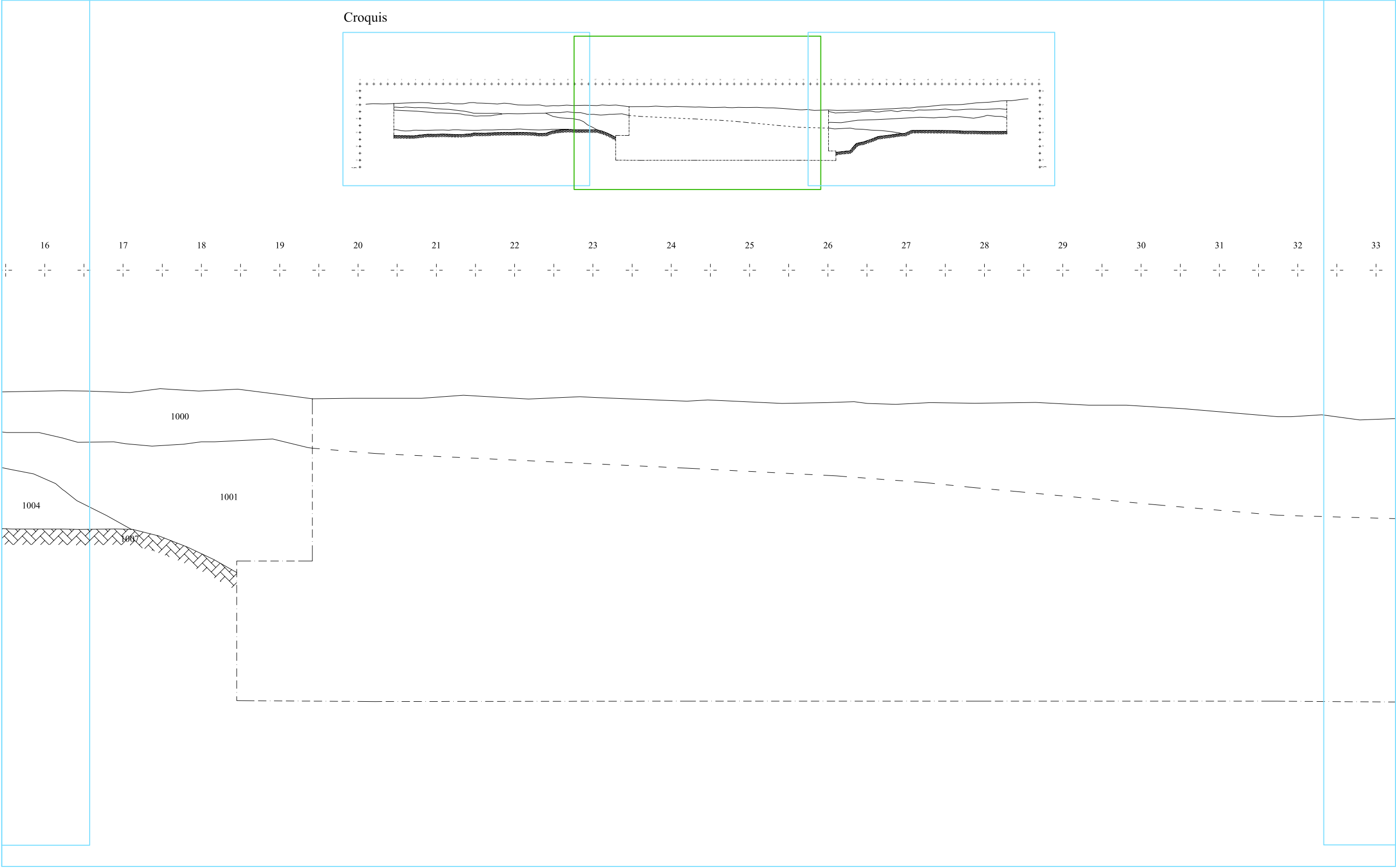
Secció B-B'

Núm.

5.1

Data: octubre 2007

DIRECCIÓ ARQUEOLÒGICA:

Daniel Giner Iranzo

AUTORS:

Laia Creus Gispert
Daniel Giner Iranzo

 CODEX
ARQUEOLOGIA I PATRIMONI

DIN A3 | **Escala:** 1:50

INTERVENCIÓ

108/07 C/Coronel Monasterio, 6-16
Barcelona (Barcelonès)

0 2,5

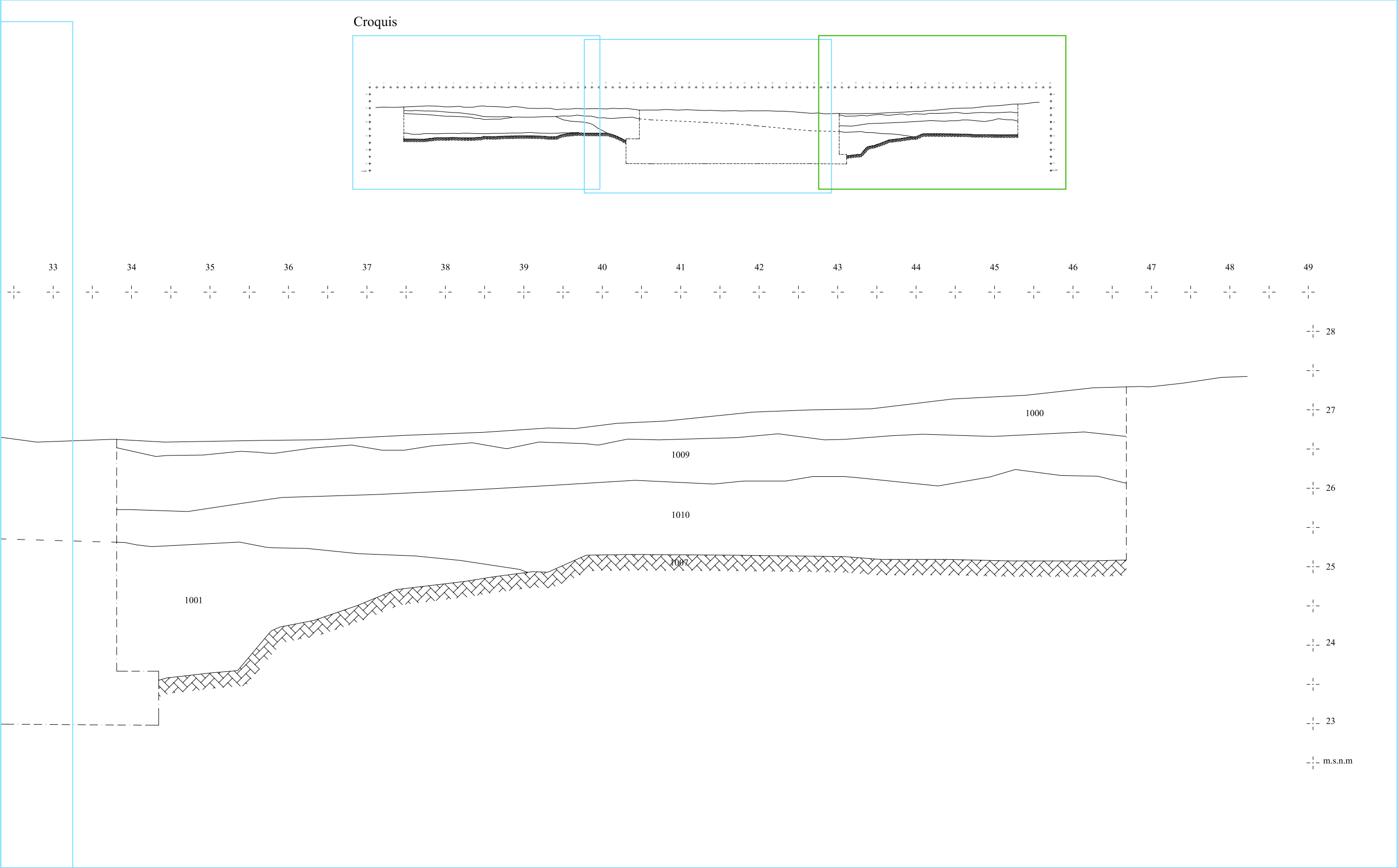
NOM DEL PLÀNOL

Secció B-B'

Data: octubre 2007

Núm.

5.2

DIRECCIÓ ARQUEOLÒGICA:

Daniel Giner Iranzo

AUTORS:

Laia Creus Gispert
Daniel Giner Iranzo

DIN A3

Escala: 1:50

INTERVENCIÓ

108/07 C/Coronel Monasterio, 6-16
Barcelona (Barcelonès)

NOM DEL PLÀNOL

Secció B-B'

Data: octubre 2007

Núm.

5.3

Definició UE	Textura	Composició	Sector	Zona	UE	1000
Estrat	Solta					
Relacions Físiques	Color	Geològica				
	Ataronjat	Argila				
		Orgànica	vegetals			
		Artificial	material Constructiu, plàstic			
Igual a		Datació	Criteri datació			
Cobreix	Cobert per	Contemporània				
1001-1003-1009						
Farceix	Farcit per	Interpretació				
		Superficial.				
Talla	Tallat per	Observacions				
Es recolza	Se li recolza					
Es lliura	Se li lliura					
		Afecció	Si	Tipus	%	
		No				

Foto. Plan.

15

16

17

18

19

20

21

22

23

24

Definició UE	Textura	Composició	Sector	Zona	UE	1001
Estrat	Solta					
Relacions Físiques	Color	Geològica				
	Negre	Argila				
		Orgànica	vegetals			
		Artificial	material Constructiu, asfalt, plàstic			
Igual a		Datació	Criteri datació			
Cobreix	Cobert per	Contemporània				
1002	1000					
Farceix	Farcit per	Interpretació				
		Farciment de runa del retall 1002.				
Talla	Tallat per	Observacions				
Es recolza	Se li recolza					
Es lliura	Se li lliura					
		Afecció	Si	Tipus	%	
		No				

Foto. Plan.

Definició UE	Textura	Composició	Sector	Zona	UE	1002
Retall/Interestrat						
Relacions Físiques	Color	Geològica				
		Orgànica				
		Artificial				
Igual a		Datació	Criteri datació			
Cobreix	Cobert per	Contemporània				
Farceix	Farcit per	Interpretació				
	1001	Retall farcit de runa 1001.				
Talla	Tallat per	Observacions				
1004-1007						
Es recolza	Se li recolza					
Es lliura	Se li lliura					
		Afecció	Si	Tipus	%	
		No				

Foto. Plan.

Definició UE	Textura	Composició	Sector	Zona	UE	1003
Estrat	Compacta					
Relacions Físiques	Color	Geològica	Foto. Plan.			
	Marró Fosc	Argila				
		Orgànica				
		Artificial				
Igual a	Cobert per	Datació	Criteri datació			
Cobreix	1004	Contemporània				
Farceix	Farcit per	Interpretació				
		Anivellació				
Talla	Tallat per	Observacions				
Es recolza	Se li recolza	Afecció	Si	Tipus	%	
Es lliura	Se li lliura	No				

Definició UE	Textura	Composició	Sector	Zona	UE	1004
Estrat	Compacta					
Relacions Físiques	Color	Geològica	Foto. Plan.			
	Marró Clar	Argila				
		Orgànica				
		Artificial				
Igual a	Cobert per	Datació	Criteri datació			
Cobreix	1005-1006-1007	Contemporània				
Farceix	Farcit per	Interpretació				
		Anivellació				
Talla	Tallat per	Observacions				
Es recolza	Se li recolza	Afecció	Si	Tipus	%	
Es lliura	Se li lliura	No				

Definició UE	Textura	Composició	Sector	Zona	UE	1005
Estructura						
Relacions Físiques	Color	Geològica	Foto. Plan.			
		Orgànica				
		Artificial	rajoles, morter calç			
Igual a	Cobert per	Datació	Criteri datació			
Cobreix	1004	Contemporània				
Farceix	Farcit per	Interpretació				
		Col·lector de desguas.				
Talla	Tallat per	Observacions				
Es recolza	Se li recolza	Afecció	Si	Tipus	%	
Es lliura	Se li lliura	No				

Definició UE	Textura	Composició	Sector	Zona	UE	1006
Estrat	Compacta	Geològica	Argila			
Relacions Físiques	Color	Orgànica				
	Marró Clar	Artificial				
Igual a	Cobert per	Datació	Criteri datació			
Cobreix	1004	Contemporània				
Farceix	Farcit per	Interpretació				
		Anivellació				
Talla	Tallat per	Observacions				
	1002-1008					
Es recolza	Se li recolza					
Es lliura	Se li lliura	Afecció	Si ☐	Tipus	%	
		No ☐				

Foto. Plan.

18

19

20

21

22

23

24

Definició UE	Textura	Composició	Sector	Zona	UE	1007
Estrat	Compacta	Geològica				
Relacions Físiques	Color	Orgànica				
	Groc	Artificial				
Igual a	Cobert per	Datació	Criteri datació			
Cobreix	1004-1006-1010					
Farceix	Farcit per	Interpretació				
		Nivell geològic natural de turturà.				
Talla	Tallat per	Observacions				
	1002-1008					
Es recolza	Se li recolza					
Es lliura	Se li lliura	Afecció	Si ☐	Tipus	%	
		No ☐				

Foto. Plan.

3

4

5

15

16

17

18

19

20

21

22

23

24

Definició UE	Textura	Composició	Sector	Zona	UE	1008
Retall/Interestrat		Geològica				
Relacions Físiques	Color	Orgànica				
		Artificial				
Igual a	Cobert per	Datació	Criteri datació			
Cobreix		Contemporània				
Farceix	Farcit per	Interpretació				
	1005	Trinxera de fonamentació del col·lector 1005.				
Talla	Tallat per	Observacions				
	1006-1009					
Es recolza	Se li recolza					
Es lliura	Se li lliura	Afecció	Si ☐	Tipus	%	
		No ☐				

Foto. Plan.

3

4

5

Definició UE	Textura	Composició	Sector	Zona	UE	1009
Estrat	Compacta	Geològica	Argila			
Relacions Físiques	Color	Orgànica				Foto. Plan.
	Marró Clar	Artificial	material Constructiu, plàstic			15
Igual a		Datació	Contemporània	Criteri datació		16
Cobreix	Cobert per	Interpretació				17
1010	1000	Anivellació				
Farceix	Farcit per	Observacions				
Talla	Tallat per					
Es recolza	Se li recolza					
Es lliura	Se li lliura	Afecció	Si ☐	Tipus		
		No ☐		%		

Definició UE	Textura	Composició	Sector	Zona	UE	1010
Estrat	Compacta	Geològica	Argila			
Relacions Físiques	Color	Orgànica				Foto. Plan.
	Marró Clar	Artificial	plastic			15
Igual a		Datació	Contemporània	Criteri datació		16
Cobreix	Cobert per	Interpretació				17
1007	1009	Anivellació				
Farceix	Farcit per	Observacions				
Talla	Tallat per					
Es recolza	Se li recolza					
Es lliura	Se li lliura	Afecció	Si ☐	Tipus		
		No ☐		%		

Num. Foto

Sector

1

Descripció

Proces d'excavació de la rasa. Vist des del sud.

UE

2

Descripció

Proces d'excavació de la rasa. Vist des del sud.

UE

3

Descripció

Col·lector de desguas ue. 1005. Vist des de l'est.

UE 1005 1007 1008

4

Descripció

Col·lector de desguas ue. 1005. Vist des de l'est.

UE 1005 1007 1008

5

Descripció

Col·lector de desguas ue. 1005. Vist des de l'est.

UE 1005 1007 1008

Num. Foto

Sector

6

Descripció

Vista des del sud del tram de la rasa, amb els perfils enderrocats, on es situa un gran retall ue. 1002 farcit de runa ue. 1001.

UE

7

Descripció

Vista des del sud del tram de la rasa, amb els perfils enderrocats, on es situa un gran retall ue. 1002 farcit de runa ue. 1001.

UE

8

Descripció

Vista des del sud del tram de la rasa, amb els perfils enderrocats, on es situa un gran retall ue. 1002 farcit de runa ue. 1001.

UE

9

Descripció

Vista des del sud del tram de la rasa, amb els perfils enderrocats, on es situa un gran retall ue. 1002 farcit de runa ue. 1001.

UE

10

Descripció

Vista des del sud del tram de la rasa, amb els perfils enderrocats, on es situa un gran retall ue. 1002 farcit de runa ue. 1001.

UE

Num. Foto

Sector

11

Descripció

Vista des del sud del tram de la rasa, amb els perfils enderrocats, on es situa un gran retall ue. 1002 farcit de runa ue. 1001.

UE

12

Descripció

Vista des del nord del tram de la rasa, amb els perfils enderrocats, on es situa un gran retall ue. 1002 farcit de runa ue. 1001.

UE

13

Descripció

Vista des del nord del tram de la rasa, amb els perfils enderrocats, on es situa un gran retall ue. 1002 farcit de runa ue. 1001.

UE

14

Descripció

Vista des del nord del tram de la rasa, amb els perfils enderrocats, on es situa un gran retall ue. 1002 farcit de runa ue. 1001.

UE

15

Descripció

Vista des del nord de l'extrem nord de la rasa.

UE 1000 1009 1010 1007

Num. Foto

Sector

16

Descripció

Vista des del nord de l'extrem nord de la rasa.

UE 1000 1009 1010 1007

17

Descripció

Vista des del nord de l'extrem nord de la rasa.

UE 1000 1009 1010 1007

18

Descripció

Vista des de l'oest de l'extrem sud de la rasa, amb el col·lector de desguas ue.
1005.

UE 1000 1003 1004 1005 1006 1007

19

Descripció

Vista des de l'oest de l'extrem sud de la rasa, amb el col·lector de desguas ue.
1005.

UE 1000 1003 1004 1005 1006 1007

20

Descripció

Vista des de l'oest de l'extrem sud de la rasa, amb el col·lector de desguas ue.
1005.

UE 1000 1003 1004 1005 1006 1007

Num. Foto

Sector

21

Descripció

Vista des de l'oest de l'extrem sud de la rasa, amb el col·lector de desguas ue. 1005.

UE 1000 1003 1004 1005 1006 1007

22

Descripció

Vista des de l'est de l'extrem sud de la rasa, amb el col·lector de desguas ue. 1005.

UE 1000 1003 1004 1005 1006 1007

23

Descripció

Vista des de l'est de l'extrem sud de la rasa, amb el col·lector de desguas ue. 1005.

UE 1000 1003 1004 1005 1006 1007

24

Descripció

Vista des de l'est de l'extrem sud de la rasa, amb el col·lector de desguas ue. 1005.

UE 1000 1003 1004 1005 1006 1007

25

Descripció

Proces de reompliment de la rasa. Vist des del sud.

UE

Num. Foto

Sector

26

Descripció

Proces de reompliment de la rasa. Vist des del sud.

UE

27

Descripció

Proces de reompliment de la rasa. Vist des del sud.

UE

28

Descripció

Proces de reompliment de la rasa. Vist des del nord.

UE

29

Descripció

Proces de reompliment de la rasa. Vist des del nord.

UE

CORONEL
MONASTERIO
108-07
UE 1005

CORONEL
MONASTERIO
108-07
UE 1005

CORONEL
MONASTERIO
108-07
UE 1005

